

MÎR FÂZİLÎ'NİN TAKSÎM-İ SALÂT U EVKÂT'ININ ŞERHİ

The Interpretation Of Mîr Fâzîlî's

Taksîm-i Salât U Evkât

Fatih USLUER¹

ÖZET

Hurûflîlik, Fazlullah (ö. 796/1394) tarafından XIV. yüzyılda İnan coğrafyasında kurulmuş ve izlerini XVII. yüzyıla kadar net bir şekilde takip edebildiğimiz felsefî ve tasavvufî bir akımdır. Hurûflîler İslam dünyasında olduğu gibi dünya kültür tarihinde de tüm felsefelerini harfler üzerine kurmaları itibariyle diğer harfçilerden ayrılmışlardır.

Fazlullah başta olmak üzere halifelerinden ve halifelerinin çağdaşlarından oluşan bir grup ki bu gruptan olarak Aliyyu'l A'lâ (ö. 1419), Şeyh Ebu'l Hasan (d. 1352), Seyyid Şerif, Seyyid İshak (d. 1369), Emir Gıyâseddin (ö. 1448'den sonra), ve Mir Fâzîlî'yi zikredebiliriz, eserlerini Farsça yazmışlar ve İnan-Azerbaycan coğrafyasında yaşamışlardır. Fazlullah'ın halifelerinden Nesîmî (ö. 1418) ve onun talebesi Refîî (ö. 1418'den sonra) ise, Hurûflîliğin bu ilk döneminde eserlerini Farsça ve Türkçe olarak kaleme almışlardır.

İnan ve Azerbaycan'dan sonra Anadolu'da akabinde de Balkanlar'da temsil edilmeye devam eden Hurûflîliğin bu ikinci dönem eserlerinin birçoğu Abdülmecid b. Firişte, Penâhî, Misâlî, Muhîtî, Arşî gibi şâir ve yazarlar tarafından Türkçe yazılmıştır.

Hurûflî felsefesi, Hurûflî adını alan birçok düşünür ve edebiyatçıya rağmen hâlâ yeteri kadar bilinmemektedir. Bununla birlikte Hurûflîlik hakkında çok şey yazılıp söylenmiştir. Bir düşünce akımını tanımanın en iyi yolunun onun ilk elden yazılmış kaynaklarını okumaktan geçeceği muhakkaktır. Biz de bu düşünceden hareketle, Hurûflî eserleriyle ilgili bazı yanlışlıkları düzeltme ve ilk elden kaynakları okuyucunun hizmetine sunmayı amaçladık. Bu çalışma çerçevesinde, yazarı bilinmeyen ancak Mîr Fâzîlî'nin *Taksîm-i Salât u Evkât* adlı eserinin bir tercüme/şerhi olan Türkçe bir risale hakkındaki bazı hataları düzeltip, bu risaleyi transkripli ve karşılaştırmalı olarak hazırladık.

¹ TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fusluer@yahoo.com

Türkçe olan bu metin aslında *Taksîm-i Salât u Evkât* adlı risâlenin belirli kısımlarını açıkladığı için ta'likât olarak da kabul edilebilir. Söz konusu Türkçe metnin, *Taksîm-i Salât u Evkât* adlı eserle doğrudan ilişkisi nedeniyle, ana metin olan *Taksîm-i Salât u Evkât* ile irtibatının bilinmeden anlaşılması oldukça zordur. Bu nedenle vermiş olduğumuz bu şerh metninin açıklamasını da yaptık. Yapılan alıntılardan nereden alındığını ve asıl konunun ne olduğunu izah ederek metnin daha iyi anlaşılmasını sağlamaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Mîr Fâzîlî, Taksîm-i Salât u Evkât, Şerh, Hurûfî.

ABSTRACT

Hurufism is a philosophical and mystical movement which is established by Fadlallah (d. 796/1394) in Iran, and its traces can be seen until XVIIth century. As in the history of world culture, in the Islamic world too, Hurufism, since its philosophy is based only on the letters, is different from the other lettrists.

First hurufis like Fadlallah and his disciples like Aliyyu'l A'lâ (d. 1419), Sheikh Abu'l Hasan, Sayyid Sharif, Sayyid Ishaq, Amir Gıyâseddin (d. after 1448) wrote in Persian and lived in Iran and Azerbaijan. Another disciple of Fadlallah, Nasîmî (d. 1418) and his disciple Raffî (d. after 1418) are the first hurufis who wrote in Turkish. Because, after the oppressions in Iran and Azerbaijan, hurufis migrated to Anatolia. On this new land, Turkish hurufis like Abdulmajid b. Firişte, Penâhî, Misâlî, Muhîti and Arşî wrote in Turkish.

The Hurufî philosophy, despite of many Hurufî philosophers and literaries is still not sufficiently known. Nevertheless, many things about Hurufisme has been said and written. It is obvious that the best way to know a current of thought is to study the first hand sources. Because of that we aimed to rectify certain mistakes concerning the Hurufî texts and let the readers to study these first hand Hurufî sources.

Within the framework of this study, we present a Turkish Hurufî Risâla, compared with its other examples and transliterated. Although its author is unknown, we can say that it is a translation and interpretation of Mîr Fâzîlî's *Taqsîm-i Salât u Avqât*. The publication of this text will let you know the Hurufisme better, to interpret and to reach to new information.

In this text, the author interpreted the important passages of *Taqsîm-i Salât u Avqât*. Unless we know the relations of this interpretation with the interpreted text which is *Taqsîm-i Salât u Avqât* it is impossible to understand it. Therefore, we explained this interpreted text. We have tried to help to understand the text better by explaining what the main subject is and from where the quotations are taken.

Key Words: Hurufî, Mîr Fâzîlî, *Taqsîm-i Salât u Avqât*, İnterpretation.

Millet Kütüphanesi'nde Ali Emîrî Farsça yazma eserler bölümünde, 1039 (vr. 1b-80a), 990 (vr. 1b-58a) ve 1054 (vr. 1b-84a) numaralarda bulunan ve bugüne kadar "*Risâle*" diye isimlendirilen Mîr Fâzîlî'nin eserinin, Hurûfîler tarafından "*Taksîm-i Salât u Evkât*" şeklinde isimlendirildiğini başka bir makalede belirtmiştik (Usluer, 2007: 211-235).

Farsça olan bu risâlenin nüshalarından birinin bulunduğu Ali Emîrî Farsça, 1039 numaralı mecmuada, iki Türkçe eser bulunmaktadır ki birincisi 81b ile 86a, diğeri de 94b ile 111b arasındadır. Gölpınarlı bu eserlerden ilkini, yazarını belirtmeden, "*Mîr Fâzîlî'nin, bu mecmuadaki ilk risâlesinin telhîs edilmek sûretiyle Türkçeye tercümesi*" şeklinde, ikincisini de, Mîr Fâzîlî'nin kabul ederek, "*Şerh-i Taksîmat* (Türkçeye tercemesi)" şeklinde tanıtmıştır (Gölpınarlı, 1989: 91-92).

Aynı makalede ispatlandığı gibi 1039 numaralı mecmuadaki bu iki Türkçe eser, zannedildiği gibi, birbirinden farklı değil birbirinin aynısıdır ve yazar(lar)ı Mîr Fâzîlî değildir. Ayrıca, birbirinin aynısı olan bu iki eser, Gölpınarlı'nın belirttiği gibi ne "*Mîr Fâzîlî'nin Risâle'sinin kısa bir tercemesi*" ne de "*Şerh-i Taksîmat*'ın (Türkçeye tercemesi)"dir.

Millet Ktp. Ali Emîrî Farsça, 990 numaralı mecmuanın 58b-62a'da yer alan ve Gölpınarlı tarafından "*Hurûfliğe ait Türkçe bazı bahisler ve Aliyyu'l A'lâ'nın Mahşernâme'sinden nakiller var*" şeklinde tanıtılan (Gölpınarlı, 1989: 91-92) üç sayfalık bölümün de yukarıda iki nüshasından söz ettiğimiz Türkçe şerhin ilk üç sayfasının kopyası olduğu aynı makalede belirtilmişti.

Bu bilgiler ışığında, Mîr Fâzîlî'nin, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Farsça, 1039 (vr. 1b-80a), 990 (vr. 1b-58a) ve 1054 (vr. 1b-84a) numaralardaki Farsça *Taksîm-i Salât u Evkât* risâlesinin bazı bölümleri, yazarı belli olmayan biri tarafından (bunun kesinlikle Mîr Fâzîlî olmadığını belirtelim), Ali Emîrî Farsça, 1039 numaralı mecmuanın 81b ile 86a, ve 94b ile 111b sayfalarında şerh

edilmiştir. Yine aynı kütüphanedeki 990 numaralı mecmuanın 58b-62a sayfalarında da bu şerhin ilk üç sayfası bulunmaktadır.

Referanslarını verdiğimiz bu Türkçe eserde, Mîr Fâzılî'nin *Taksîm-i Salât u Evkât*'ından bazı pasajlar çevrilmiş ve şerh edilmiştir. Metin neşrimizde, Ali Emîrî Farsça, 1039 numaralı mecmuanın 94b ile 111b sayfaları arasındaki nüshayı esas aldık. Sadece bu nüshaya ait olan kelimeler köşeli parantezle, 81b ile 86a sayfaları arasındaki diğer nüshada bulunan farklılıklar da normal parantez () içinde gösterilmiştir.

Bu eser, Mîr Fâzılî'nin *Taksîm-i Salât u Evkât* risâlesinin başında bulunan ve *Câvidânnâme*'den alınmış cümlelerin (بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَ بِفَضْلِهِ نَسْتَعِیْنُ) tercümesiyle başlamaktadır (Mir Fâzılî, no. 1039, vr. 1b). Burada, sırr-ı tevhîd ve onunla birlikte ortaya çıkan neticeleri, şahsın kendi derkiyle idrak ettiğini, tasavvur etmemesi gerektiği söylenmiştir. Bu noktada şârih, haklı olarak sırr-ı tevhîd ile ortaya çıkan neticelerin tanımlanması gerektiği üzerinde durmak ister. Çünkü Fazlullah sırr-ı tevhîd'in kişinin kendi idrakiyle olduğunun tasavvur edilmemesine özel bir vurgu yapmıştır. Bu noktada diğer bir soru da, "Sırr-ı tevhîdin idrakini kişi kendisinden bilirse ne olur?" şeklinde olacaktır.

Tüm bunların izahı için şârih, sırr-ı ulûhiyet, beyân-ı ilm-i esmâ ve zuhûr-ı hakikat-i eşyâyı ortaya çıkaran kişi hakkında ön açıklamalarda bulunmuştur. Öncelikle bilinmelidir ki, hiçbir peygamber tevhîd hakikatini ve Zât-ı mutlakın vahdetini kavlen ve fi'len beyân eylememiştir. Bunların içinde Hz. Muhammed ki cevâmiu'l-keîm olmasına ve ona gelen Kitâb, "*Rabbînin sözü hem doğrulukça, hem de adaletçe tamamlanmıştır*" (6 : 115) şeklinde tanımlanmasına rağmen, Allah'ın "*Onu hemen okumak için dilini depretilme. Kuşkusuz onu toplamak ve okumak bize aittir*" (75 : 16-17) demesinden ve kendisinin de "*Şeriatı beyân için gönderildim hakikatini beyân için değil*" ifâdesinden anlaşıldığı üzere, "*men indehû ilmu'l-kitâb*" gelecek ve bu hakikatini beyân edecektir. Bunun nedeni, Fazlullah'ın *Câvidânnâme-i Sağîr*'inin "fi'l-

Mesîh" (Fazlullah, no. 1000, vr. 144a) bölümünden alınan cümleler verilerek açıklanmıştır. Şârih'in tercümesini vermediği *Câvidânnâme*'nin bu bölümü, bir soru ve cevabı üzerine kurulmuştur. Bir hristiyana yöneltilen soru, Hz. İsa'nın şu sözünün anlamının ne olduğudur: "Size her ne söylediysem işâretle söyledim, bir daha geldiğimde hepsini açıkça belirteceğim. Yani şimdi zâhir etmiyorum." Fazlullah soruya kendisi cevap verir. Buna göre Hz. İsa ilk gelişinde bu hakîkati zâhir edememiştir çünkü tüm harfler/isimler (*esmâi küll*) yani 32 harf onun zamanında zâhir olmamış, yani harflerin tümüne o zamanda mazhar olmamıştır. Başka bir zamanda, başka bir mazharda zâhir olacağını ve hepsini (32 harfin tamamını) telaffuz edeceğini bilmıştır. Ve harflerin tamamının onda zâhir olacağını ve o zaman, açıklamadığı gerçeği açıklayabileceğini bilmıştır. Yani, harfler hizâsında olan hilkatin beyânını, 32 harf onun (Hz. İsa'nın) lisânında câri olmadığından, ortaya koyamayacağını bildiğinden Hz. İsa bu sözü söylemiştir.

Hz. Zekerîyya'ya emredilen "remizle konuşma" (3 : 41) ve Hz. Musa'nın duasındaki "göğsünün açılması ve lisanındaki düğümün çözülmesi" (20 : 25-28) talebi de aynı şekilde "gelecek olan bir sâhib-i beyân"a işâret etmektedir. Bu "sâhib-i beyân"ın da yani remizle söylenmiş ve açıklanmamış gerçekleri açıklayacak olan kişinin de, Hz. Peygamber'in "*İlk Ali, son da Mehdî'dir*" hadisinden hareketle, Mehdî olduğu söylenmiştir. Tabîî ki söz konusu "sâhib-i beyân", yani Mehdî, Fazlullah'dan başkası değildir, zîrâ şârih bunu Seyyid İshak'ın *İşâretnâme*'sinden aldığı, "Azîzim eğer iyi itikatlıysan, Fazl-ı Hak'tan başka mehdî ve hâdi tanıma" anlamındaki beyitle delillendirmiştir. Elimizdeki *İşâretnâme* nüshasında, "نيك" yerine "پاک" yani temiz kelimesi kullanılmıştır (Seyyid İshak, no. 1011, vr. 132b).

Hakîkî Mehdî'nin zuhurunun da Âdem'in sûret ve manasından ibaret olan nübüvvet ve velâyet dairesinin tamamlanmasıyla gerçekleşeceği belirtildikten sonra, Mehdî'nin bu zuhuruyla ulûhiyetin sırrının, eşyânın hakîkatinin ortaya çıkacağı ve "ilm-i esmâ"nın beyân edileceği söylenmiştir. Bu

minvâl üzere de "Hakîkat ki tüm âlemden gizliydi, bizim zamanımızda ortaya çıktı" anlamında farsça bir beyit zikredilmiştir.

Bu noktada, sırr-ı tevhîd'in neticelerinden ilki olan "mertebe-i hilâfet'e temas edilmiştir. Hz. Âdem'in, "Hakk'ın halîfesi" olmasının nedeni, onun esmâ ilmini bilmesi ve beyân etmesidir. Dolayısıyla Âdem'in oğlu da ilm-i esmâ ve sırr-ı tevhîde mazhar olduğunda, Âdem'den bu halîfeliği miras almış olur. Gerçekte halîfe, adına halîfelik yapılandan da ayrı değildir. Nitekim Fazlullah da *Câvidânnâme*'de "Ben, benim sırrımın ortaya çıktığı her yer(dey)im" demiştir. Dolayısıyla Âdemoğlunun, sırr-ı tevhîdin neticesi olan bu halîfelik mertebesinin kendi idrâkından hâsıl olduğunu söylememesi gerekir. Hakk'ı idrâk eden kişinin, tüm idrâklerini (âlem-i taklîd ve âlem-i tahkîkteki) Hakk'a teslim etmesi gerekir ki şirk ortadan kalsın. Aksi takdirde, bir mazharda iki derk bulunacaktır.

Bununla ilgili açıklamalara ek olarak, Aliyyu'l A'lâ'nın *Mahşernâme*'sinden yapılan alıntı aktarılmıştır (Aliyyu'l A'lâ, no. 1019, vr. 141b-142a). Bu alıntının, burada zikredilmeyen mâ-kablinde Aliyyu'l A'lâ, "*sana yakîn gelinceye kadar rabbine ibâdet et*" (15 : 99) âyetini açıklamaktadır. Söz konusu "yakîn", zâhir ulemâ tarafından "ölüm"le tefsîr edilmiştir ki bu bir açıdan doğrudur çünkü onların mevt-i hakîkîsi kıyâmet-i kübrâda, mevt-i suğrâsı ise bu dünyada gerçekleşecektir. Muhakkiklere ve bendegân-ı hazret-i Fazl'a göre ise bu "ölüm", âlem-i taklîdden âlem-i tahkîke intikâli ifâde etmektedir ki Sûr'a ilk üflenmeyle her şeyin ölmesi bunu anlatır. Bizim şârihimizin yaptığı alıntındaki "ilâhî nefes" de Sûr'a üflenen bu nefesi anlatmaktadır. Şerhimizdeki alıntıya dönersek, yani "nefha-i ilâhî 32 harften üflendiğinde (anlaşılacağı gibi bu, Sûr'a üflenmeyi, dolayısıyla ölümü yani âlem-i taklîdden âlem-i tahkîke intikâli ifâde etmektedir), var oldukları sürece hiçbir vecihle onlarda bu idrâkin olmadığını ve var oldukları sürece âlem-i taklîdde ve tasavvurda olmuş olduklarını bilmelidirler."

Aliyyu'l A'lâ, şerhimizde zikredilmese de, bu açıklamaların akabinde, "Sûr'a ikinci kez üflenmesi"ni yorumlamaya geçmektedir ki bu da, kıyâmetten

Allah'ın murâdının ne olduğunun ve nebîlerin kitaplarında kıyâmetin zuhûruna ait vâzih nişânların ne keyfiyet üzerine olduğunun bilinmesini ifâde etmektedir. İncelediğimiz şerhde "ve bir yerde dahî buyururlar" cümlesiyle Farsça olarak *Mahşernâme*'den aktarılan ancak tercümesi verilmeyen alıntıda bu idrâk anlatılmaktadır. Buna göre, bu manayı idrâk eden kişi, şüphesiz ebedî bir hayatı elde etmiş olur ki vücûdun toprak olmasından sonra sûreten ve ma'nen cennete girecektir. Bir açıdan, ibâdetin kalkması bu durumda gerçekleşecektir. Şöyle ki; âlem-i taklîdde olan kişide âbid ve ma'bûd tasavvuru vardır, dolayısıyla kulun, vücûdu var olduğu sürece ma'bûduna ibâdet etmesi gerekmektedir. Yani kısaca, yukarıda belirtilen nefha-i ilâhînin 32 harften üflemesi gerçekleşmediğinde, âbid ve mâbudun bir birinden ayrı varlıklar olarak tasavvuru olduğundan, ibâdetler zorunludur. Ancak, "*bugün mülk kimindir*" (40 : 16) sorusunun Fazl-ı rabbu'l-âlemîn tarafından sorulduğu gün âbid ve mâbudun ayrılığı ortadan kalkmış olacaktır. Bu sorunun cevabını da, her varlık fenâyâ ermiş olduğundan, yine soruyu soran verecektir ki bu da, "*Tek ve kahhâr olan Allah'ın*" olacaktır. Bu mertebe, âşığın da ma'şûğun da, ismin de müsemmanın da, âkilin de ma'kûlün de ilh. "O" olduğu haldir. Peki bu durumda ibâdetler zorunlu olmaktan çıkacak mıdır?

Aliyyu'l A'lâ'nın bu konunun başında zikrettiği "*sana yakîn gelinceye kadar rabbine ibâdet et*" (15 : 99) âyetine geri dönersek, bu âyetteki "*hattâ*" (-ye kadar)'nın intihâ-yı gâyet anlamı vardır ki bu açıdan âyet, yukarıda anlatılan âlem-i tahkîke kadar ibâdet edilmesi anlamına gelmektedir. Hattâ'nın diğer bir anlamı da *me'a* yani birliktedir ki, bu durumda da âyette, yakîn gerçekleştiğinde bile ibâdet edilmesi emredilmiş olmaktadır. Başka bir ifâdeyle kişi, mazhar-ı hak ve ayn-ı hak olmuş olsa da, hizmetkârlığa, namaz ve niyâza devam etmeli hattâ mâşûğun tabîi güzelliği, diğer süs ve zînetlerle artınca nasıl âşığın da ilgisi daha fazla oluyorsa, mazhar-ı hak ve ayn-ı hak olmuş kişi de daha fazla ibâdet yapmalıdır. İşte kişinin ulaştığı bu mertebe de sırr-ı tevhîdin neticesinden ikincisidir. Muhâtabın, bu mertebeyi de, şerhin başında söylendiği gibi, kendinin

elde ettiği bir idrâk olduğunu düşünmemesi gerekir zîrâ bu ikilik ve şirk olacaktır. Nitekim âyette de "Mescitler kuşkusuz Allah'ındır. O halde (orada) Allah ile birlikte başka kimseyi okumayın." (72 : 18) denmiştir.

Bu giriş bölümünden sonra, şarihimiz, بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَ وَعَدْنَا وَاثْمَمْنَاهَا بَعَشْرَ فَنَمَّ مِیْقَاتُ رَبِّهِ اَرْبَعِیْنَ لَیْلَةً cümlelerini zikretmektedir ki bu cümleler, Mîr Fâzılî'nin *Taksîm-i Salât u Evkât* adlı risâlesinin başından alınan ve buraya kadar şerh edilmiş cümlelerin devamında yer almaktadır. Şârihimiz, belirtmemiş olsa ve sadece "قوله جلّ اسمه بسم الله الرحمن الرحيم وَ وَعَدْنَا مَوْسَى... " cümlesini zikretmiş olsa da, buradan "ve dahi ta'zim yüzünden âna dinar dirler" (vr. 98b) cümlesine kadar devam eden bölüm, Mîr Fâzılî'nin *Taksîm-i Salât u Evkât*'ının yaklaşık şu dört sayfasının (Mir Fâzılî, no. 1039, vr. 1b-4a) kelime kelime tercümesidir:

قوله جلّ اسمه بسم الله الرحمن الرحيم وَ وَعَدْنَا مَوْسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَثْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَنَمَّ مِیْقَاتُ رَبِّهِ اَرْبَعِیْنَ لَیْلَةً اكنون بدانکه این فقیر و حقیر را در این آیه با حرمت که وعده رویت را حق تعالی اول به سی شب کردند و آخر بده دیگر تمام کردند وجهی روی نموده است و آن اینست که رویت حق اولاً در صورت امی است به ناتمامی که سه هفت خط است و بخط استوا سه هشت خط پس بیست و چهار خط باشد در ازاء ساعت سی شبانروز که بیست و چهار بار سی و دو ساعت است (با سی روز و از نفس ساعت که چهار شش است سه شش را که هجده است با سی روز چون ضم کنی که ۲۴ بار سی و دو باشد)¹ زیرا که چهل شبانروز سی و دو بار سی و دو ساعت است چنانکه (با چهل روز نفس ساعت) حضرت صاحب تأویل فرموده اند جلّ اسمه پس سی شبانروز بیست و چهار بار سی و دو ساعت باشد در مقابل بیست و چهار خط امی هر خطی در ازاء سی و دو ساعت تا دلالت کند که سی و دو کلمه یک کلمه است و یک کلمه سی و دو کلمه است و چون هشت خط دیگر که بعد اللبوغ می آید که متمم صورت ابویست در مقابل ساعت ده شبانروز دگر که هشت بار سی و دو است وَاثْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَنَمَّ مِیْقَاتُ رَبِّهِ اَرْبَعِیْنَ لَیْلَةً فرمود بس رویت حق ثانیاً که وَلَقَدْ رَاَهُ نَزَلَةً اُخْرٰی عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰی در این مرتبه است و در وجه انسان بوجهی سی و دو بار سی و دو خط واقع شده است در مقابل ساعت چهل شبانروز چنانکه یک سی و دو خط سواد است حال و محل و یک سی و دو دیگر بشانزده خط بیاض و شانزده خط چشم و گوش و بینی و دهن باشد در یابنده ها و دو سی و دو دیگر دندان است حال و محل و چهار سی و دو دیگر گوشت است حال و محل از هر دو طرف دندان که حافظ دندانست پس هشت سی و دو باشد چون بعناصر ضرب کنی سی و دو بار سی و دو شود والسلام اگر سایل سؤال کند که در جاودان نامه الهی

¹ Sayfa kenarı.

که حضرت صاحب تأویل جلّ اسمہ بیان این آیت را در عشر آیات موسی بعناصر اربعه تعیین فرموده اند و این درک شما را با بیان صاحب تأویل چه مناسبت است و از کدام قرینه این معنی را استخراج کرده جواب آنست که آب و باد و آتش چون قابلیت خطّ و صورت ندارند ناقص باشند و صورت حوّا ناقص افتاده است پس مناسب باشند و چون خاک قابلیت خطّ و صورت دارد تام است و صورت آدم تام افتاده است پس مناسب باشند و این معنی از قرینهء وَاثْمَنَّاهَا بِعَشْرِ مَعْلُوم می شود و در دو دست حق نیز که خمرت طینهٔ آدم بیدی اربعین صباحاً فرمود عبارت از سی و دو خط است زیرا که هفت خطّ امّی را که با محلّ خود چهارده و بخط استوا شانزده میشود و حجر الاسود بمین الله فی الارض فرمود پس دو دست حق عبارت باشد از چهارده خطّ امّی و ابوی که با محلّ خود بیست و هشت و به خط استوا سی و دو می شوند پس اگر تخمیر به معنی پوشانیدن باشد بسیار خوش آینده است و بوجهی بآب بیدی بآب مقابله باشد یعنی سرشتم کلّ آدم را در چهل شبانروز که سی و دو بار سی و دو ساعت است مقابل دو دست خود که سی و دو خطّ وجه انسان است یعنی ظهور آدم در زمانیست که در آن زمان یک کلمه سی و دو کلمه است و سی و دو کلمه یک کلمه و سرشتن کلّ آدم عبارت از حساب خطّ امّی و ابوی با هم زیرا که کلّ آدم مستلزم عناصر اربعه است و عناصر اربعه را نسبت باین دو صورت است که گفته شد و السلام و آنکه خدای تعالی وجود آدم را از یک قبضهء خاک آفرید کنایت از آن هفت خطّ است که ممنوعست از صورت حوّا که ظهور خلقت آدم بسبب آن منع است که خاک گفت خطّ حوّا خواست و آنکه چهل ارش بر زمین فرو رفت یعنی چهل خطّ در روی حوّا بسبب آن منع پیدا شد زیرا که در روی آدم به خط استوا شانزده خط سواد است که خال و محلّ سی و دو میشود و شانزده دیگر بیاض است که مجموع چهل و هشت و از این چهل و هشت هشت را محو است از روی حوّا پس چهل بماند و بوجهی آن هشت خطّ ممنوع نیز هم چهل است زیرا که بعناصر سی و دو است و بی عناصر هشت چهل باشد و السلام و آنکه در ربع دینار قطع دست فرموده اند الله اعلم کنایت از صورت حوّا است زیرا که چون اخذ حقوی الرحمن که صورت ذکورست کرد چنانست که حق دیگر را دزدید حق تعالی گفت مَه یعنی از این صورت باز ایست و دست بدار چون هفت خطّ و کتابت که بعد البلوغ می آید با محلّ خود چهارده و به خط استوا شانزده است و داخل صورت و معرفت رحمن است از و ممنوع شد چنانست که یک دست او بریده شد زیرا که معلوم شد که تمامی خطوط دو دست است پس نصف خطوط یک دست باشد و این که یمین را قطع می کنند اول از جهت آنست که کلتا بدیه یمین فرموده اند و این که در ربع دینار قطع فرمودند از جهت آنست که ربع خطوط است و خطوط دینار است زیرا که از کلمهء کن بوجود آمده اند که شش حرفست هم چنانکه دینار شش رنگ است و نیز از روی تعظیم دینارش فرموده اند

Şerhimizin bu ikinci bölümü, görüldüğü gibi "Ve Musa'ya otuz geceye vaat verdik ve süreye bir on gece daha ekledik ve böylece Rabbinin mikatı tam kırk gece oldu" (7 : 142) âyetiyle başlamaktadır. Bu âyette geçtiğine göre Hak

teâlâ, Hz. Musa'ya kendisini görmesi için önce otuz gece va'd etmiş ve sonra buna on gece daha eklemiştir. Mîr Fâzîlî bunu şerh etmiş, belirttiğimiz gibi şârihimiz de bunun tercümesini yapmıştır.

Sûret-i ümmîde 7 ümmî hat vardır: bir saç, iki kaş, dört kirpik. 7 tane de bunların mahalli vardır. Ayrıca 7 ebevî hattın, yani iki bıyık, iki sakal, iki burun içi, bir anfeke (çene altı)nın kendisi olmamakla birlikte mahalli de vardır. Dolayısıyla sûret-i ümmîde 3 tane 7 hat bulunmaktadır. İstivâ hattı geçtikten sonra, saç ve anfeke ikiye bölündüğünden, 3 tane 8 hat ortaya çıkmaktadır ki bu da 24 hatta eşittir. Mîr Fâzîlî'ye göre, Musa'ya Allah'ı görmesi için verilen 30 gecelik süre, sûret-i ümmîde görülen bu 24 hatta işâret etmektedir. Fazlullah, 40 günün 32 kere 32 saate eşit olduğunu söylemiştir. O halde 30 gece, gündüzüyle birlikte 24 kere 32 saate eşittir ki 24 ümmî hat hizâsında olarak, her bir hat 32 saatle birlikte olmuş olur. Bu da, 32 kelimenin (yani harfin) bir kelime, bir kelimenin de 32 kelime mukâbilinde olduğuna delâlet eder. Bülûğ çağına girdikten sonra erkelerde şu 7 ebevî hat ortaya çıkar ki hatt-ı istivânın geçmesinden sonra 8 hat olur: 2 burun içi, 2 bıyık, 2 sakal, 1 anfeke. İşte bülûğ çağında ortaya çıkan bu 8 hat da, âyette eklendiği söylenen 10 güne işâret etmektedir. Çünkü 10 günün saati, 8 kere 32 saate eşittir. "*Andolsun onu bir kez daha görmüştü. Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında*" (53 : 13-14) âyetinde belirtilen Hakk'ın ikinci kez görülmesi de bülûğ çağından sonra çıkan hatlara işâret etmektedir.

Diğer taraftan insanın yüzünde toplam 32 kere 32 hat bulunmaktadır. Bunlar da 40 günün saatleri olan 32 kere 32 saat mukabilindedir. Bu 32 kere 32 hat şunlardır: 16 siyah hat ve 16 mahalli toplamı (birinci 32 hat). 16 beyaz hat, 8 yüz deliği hattı (2 göz, 2 kulak, 2 burun deliği ve istivâ hattı geçtikten sonra 2 ağız) ve bunların 8 mahalli toplamı (ikinci 32 hat). 32 diş ve 32 mahalli (üç ve dördüncü 32 hat). 32 diş her iki tarafından çevreleyen etler (beş ve altıncı 32 hat) ve bunların mahalli (yedi ve sekizinci 32 hat). Bu 8 tane 32 hat, 4'er

unsurdan oluştuğundan 32 kere 32 hat zahir olmaktadır. İşte bu hatlar, rü'yet-i Hakk'a işâret eden 40 günün saati toplamı olan 32 kere 32 saat hizâsındadır.

Bu noktada Mir Fazîlî bir soruya cevap vermiştir. Soruda, Fazlullah'ın bu âyetin beyanını Mûsâ'nın 10 ayetinin 4 unsurla çarpılmasıyla açıkladığı, Mir Fazîlî'nin açıklamalarıyla nasıl bir münasebeti olduğu sorulmuştur. Mir Fâzîlî'nin açıklamalarına göre, Hz. Mûsa'nın 10 âyeti dörder unsurdan oluşmaktadır. 10 su, 10 ateş ve 10 hava ki toplamı 30'dur. Bu unsurlar hatların yazılmasına müsait değildirler yâni eksiktirler ki hesabımızdaki Mûsa'ya va'd edilen 30 gün mukabilindeki Havvâ'nın hatlarının eksik olmasından dolayı aralarında bir uyum vardır. Daha sonra eklenen 10 gün de, 10 toprak unsuru mukabilindedir ki hatların tamamlandığı Âdem sûretine mukâbil gelmektedir. Ayetteki "*onla tamamladık*" karînesinden de bu mana anlaşılmaktadır.

Mûsa'ya rü'yet-i Hak için verilen 40 günün, "*Âdem'in çamurunu elimle kırk sabah yoğurdum*" hadisinden hareketle de 32 hatta işâret olduğu gösterilebilir. Nitekim bir elin parmaklarında 14 mafsal vardır ki istivâ hattıyla 16 yapmaktadır. Mahalleriyle birlikte de 28, istivâ hattıyla da 32 hatta eşittir. "*Bi-yedî*"deki *bâ'yı* mukâbele manasında alırsak hadis, Âdem'in çamurunu, 32 kere 32 saat (40 gün) boyunca iki elim mukâbilinde ki insanın yüzündeki 32 hattır, yoğurdum anlamına gelir. Buradaki yoğurmak da, dört unsur hizâsındaki (yukarıdaki 10 su, 10 ateş... açıklaması hatırlanmalıdır) ümmî ve ebevî hatların birlikte yoğrulmasına işâret etmektedir. Ayrıca Âdem'in 32 hattının, 32 kere 32 saatte zuhûr etmesinden anlaşılan odur ki bu olay, bir kelimenin 32 kelime ve 32 kelimenin bir kelime olduğu zamana aittir.

Allah, Âdem'in vücûdunu bir kabza topraktan (hâk) yaratmıştır. Bu da Havvâ'nın yüzünde gelmeyen 7 (ebevî) hattan kinâyedir. Yani Âdem'in yaratılışı, Havvâ'nın yüzünde gelmeyen o 7 hat sebebiyledir. Burada "hâk" denmiş "hat" kast edilmiştir. O bir kabza toprağın alınmasından sonra, yer yüzünün 40 arş derine indiği rivâyet edilir ki 40 arş da Havvâ'nın yüzünde gelmeyen o 7 hat sebebiyle, 40 hattın ortaya çıkmasına işâret etmektedir. Bunu

biraz açıklayalım; Âdem'in yüzünde, istivâ hattıyla 16 siyah hat vardır ki mahalleriyle birlikte 32 hat olur. 16 beyaz hatla birlikte toplamı, 48 hatta eşittir. Havvâ'nın yüzünde ise, gelmeyen 8 hattı çıkarırsak, 40 hat olmuş olur. Havvâ'nın yüzünde gelmeyen 8 hattı da bir açıdan 40'a eşittir. Çünkü bu 8 hat, 4'er unsurdan oluştuğundan 32 hat yapmaktadır, unsursuz 8 hattla toplamı da bize 40'ı vermektedir.

"Rub'-ı dînar" yani para çalınması ve bunun neticesinde elin kesilmesi olayı da yine Havvâ'nın yüzünde gelmeyen ve erkekte ergenlikten sonra ortaya çıkan ebevî hatlara işâret kabul edilmiştir. Bu ebevî hatlar, mahalleriyle birlikte 14 tanedir ve istivâ hattı geçtikten sonra 16 tane olurlar. Bu da bir elin parmaklarındaki, istivâ hattından sonraki mafsâl sayısı hizâsındadır. Dolayısıyla, bir elin kesilmesinden kasıt bir elin işâret ettiği 16 hattın, Havvâ'nın yüzünde gelmemiş olmasıdır.

Hırsızlıkta öncelikle sağ elin kesilmesi de bir hadiste Allah için kullanılan "*O'nun her iki eli sağdır*" ifadesinden dolayıdır. Zira belirtildiği gibi insanın çamuru, Allah'ın iki eliyle yoğrulmuş ve insan yüzündeki hatlar, eldeki mafsallara mukâbil zuhûra gelmiştir. Burada dinar ile hatlar arasında da bir bağlantı kurulur. Hatlar, eczası altı harften oluşan *kûn* (کن) emriyle vücûda gelmiştir, dinar da altı renkli olduğu için hatlar dinarla tanımlanmışlardır diyebiliriz. Veyâ hatların, ta'zîm için dinar olarak zikredildiği de söylenmiştir.

Bunlardan sonra, metnini verdiğimiz eserde "*der beyân-ı çihil sâil*" diye başlayan bölüm, şarihimiz zikretmemiş olsa da, Mîr Fâzılî'nin risâlesinde geçen "Eğer sâil sorsa ki; Hz. Peygamber'e nübüvvetin kırk yaşında hâsıl olmasının hikmeti nedir?" anlamındaki "اگر سائل سوال کند که چه حکمتست که حضرت رسالت را عم نبوت" "در چهل سالگی حاصل شود" soruya verilen cevabın (Mir Fâzılî, no. 1039, vr. 26a) muhtasar bir çevirisidir.

Burada Mîr Fâzılî bazı hesaplar yapmakta ve şarihimiz de bu hesapları bazen daha muhtasar bazen de daha detaylı bir şekilde açıklamaktadır. Biz

burada, konunun daha iyi anlaşılması için, her iki yazarın da yaptığı hesapları birlikte değerlendirerek ele alacağız.

İlk olarak 40 yılın her bir yılı üzerine bir hesap yapılır. Her yıl (360 gün), 24 kere 28 ve 32 gece ile gündüze eşittir. Bu durumda 40 yıl da, 960 kere 28 ve 32 gece ile gündüze eşit olur. 40 yılın gündüzü, 240 kere 28 ve 240 kere 32 gündüz eder ki toplamı 480 kere 28 ve 32 gündüze eşittir. 40 yılın gecesi de aynı şekilde 480 kere 28 ve 32 gece eder. Buradan da aynı şekilde 40 yılın, 960 kere 28 ve 32 güne (gündüz ve gece) eşit olduğu gösterilmiş olur.

Mîr Fâzîlî, her bir yılın 360 gündüz ve 360 geceden oluşmasından hareket eder; bu iki 360'tan her biri 6 kere 60'a eşittir. Bir yılın tamamı 12 (yani 12 kere 60 gece veya gündüz) olduğundan, 24 kere 28 ve 32 gün olur. 40 yıl da 40 kez 24 kere 28 ve 32 gün olur.

Mîr Fâzîlî'nin risâlesinin aynı sayfadaki hâşiyesinde de şöyle bir hesap bulunmaktadır: 40 yıl, 40 kez 12 kere 32 gündüz ve 40 kez 12 kere 28 gecedir ki toplamı 960 kere 28 ve 32 gece ve gündüz olur. 40 günün saati de 960'a eşittir ki 960 kere 28 ve 32 gece ve gündüzün hizasındadır.

40 yılın günleri ile ilgili buradaki hesaplarda ilk olarak *bir yılın 24 kere 28 ve 32 güne* eşit olduğu söylenmiştir. Bu hesapta 360 gün olan her bir yılda 360 gündüz ve 360 gece olmasından hareket edilmiştir. 360 gündüz, 6 kere 60'a, bu da 6 kere 28 ve 6 kere 32'nin toplamına eşittir. 360 gece de aynı şekilde 6 kere 28 ve 6 kere 32'nin toplamına eşit olmuş olur. Hurufîlerin en büyük matematiksel yanlışlık veya yanıl(t)malarından biri burada ortaya çıkmaktadır. Matematiksel işaretler kullanmaksızın yazı diliyle ifade edilen bu yanlış hesaptan, iki tane 6 kere 28 (yani 12 kere 28) ve iki tane 6 kere 32 (yani 12 kere 32)'nin toplamından bir yılın 24 kere 28 ve 32 gündüz ve gece toplamına eşit olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bir sonraki aşamada, 40 yılın gün sayısı hesaplanmıştır; Bir yılın gündüzü 6 kere 28 ve 6 kere 32'nin toplamına, gecesi de aynı şekilde 6 kere 28 ve 6 kere 32'nin toplamına eşit olduğuna göre, bir yılda 12 kere 28 ve 12 kere

32 gündüz ve gece vardır. 40 yılda da 40 kez 12 kere 28 ve 40 kez 12 kere 32 gündüz ve gece olmuş olur ki 480 kere 28 ve 480 kere 32'nin toplamına eşittir. Bu da aynı şekilde 960 kere 28 ve 32 gündüz ve geceye eşit kabul edilmiştir.

Veya bir yılın gündüzü 6 kere 28 ve 6 kere 32'nin toplamına eşit olmasından hareketle 40 yılın gündüzünün 240 kere 28 ve 240 kere 32 gündüz, aynı hesaplama da 40 yılın gecesinin 240 kere 28 ve 240 kere 32'ye eşit olduğu söylenmiştir. Dolayısıyla 40 yılda, 480 kere 28 ve 32 gündüz, 480 kere 28 ve 32 de gece vardır denmiştir ki toplamı, 960 kere 28 ve 32 gündüz ve gece toplamına eşit olmaktadır. Benzer şekilde, bir yılda 24 kere 28 ve 32 gün (gece ve gündüz) olduğuna göre 40 yılda 40 kez 24 kere 28 ve 32 gün bulunur ki buradan da 40 yılda 960 kere 28 ve 32 gece ve gündüz olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Yapılan tüm bu hesaplarla Hz. Âdem'in 40 günde yoğrulmuş vücudu ve dolayısıyla bu zaman zarfında ortaya çıkan 40 hat arasında ilişki kurulmuştur. Öncelikle Âdem'in 40 hattı, 40 günde oluştuğundan, her bir hattın bir gün hizasında olduğu söylenebilir. Her bir hat, 6 yönü olması ve 4 unsurdan oluşması hasebiyle toplam 40 kere 24 hat bulunmaktadır. Bu durumda hatların tamamı (40 kere 24 idi), 40 günün 40 kere 24 saati mukabilindedir ki her bir hat bir saat hizasında olmuş olur.

Ayrıca bu hatlardan her biri 32 gün veya 28 gün mukabilinde olur, şöyle ki; 40 yılın her bir yılı 360 gündüz ve 360 gecedir ki toplamı 12 kere 60'a eşittir. Bu da 12 kere 28 ve 12 kere 32 şeklinde ifade edilir. Toplamı 24 kere 28 ve 32'dir. Bir yılın 24 kere 28 ve 32 olan gündüz ve gecesi ile 6 yön ve 4 unsurdan oluşan ve böylece 24 hat olan bir hat, her bir yılın 28 ve 32 gündüz ve gecesi hizasında olmuş olur. Bir yılın bir hat hizasında olması gibi bu hesaba göre 40 yıl da, 40 kez 24 kere 28 ve 32 gündüz ve gece olarak, 40 hattın hizasındadır.

40 günün saati, gecesiyle birlikte 24'er saatten 960 saate eşittir. Dolayısıyla 40 yılın gündüz ve gecesinden ortaya çıkan 960 kere 28 ve 32, 40

günün saatinin mukabilindedir. Buradan hareketle de 40 hattın, 40 yıl hizasında olduğu söylenebilir.

Şârih, "sâhib-i kitâb" diye andığı Mîr Fâzîlî'nin risalesinden anlamı "Nübüvvetin 40'ı, 32 gün veya 28 gün hizâsındadır. Yine 32 gün, 24 kere 32 saattir" olan şu alıntıyı yapmıştır : " و در ازاء سی و دو روز یا بیست و هشت روز در اربعین " (Mir Fâzîlî, no. 1039, vr. 27a). Burada Hz. Peygamber'e nübüvvetin geldiği 40 yaşına imada bulunulmuştur. Bu 40 yılın her bir yılında 24 kere 28 ve 32 gün olduğundan 24 saat mukabilindedir. Her 32 gün toplam 24 kere 32 ve 28 gün toplam 24 kere 28 saattir. Dolayısıyla bunlar, her bir günün 24 saati beraberindedir, her bir günün 24 saati de Hz. Âdem'in 24 hattı mukabilindedir. Ayrıca Âdem'in bu 40 hattının, 6 yön ve 4 unsur nedeniyle 24 kere 40 hat olur, mukabilindedir. Sonuç olarak, tüm bu taksimler, Âdem'in yüzündeki bir hatta karşılık gelmektedir ki o bir hat da mücerred bir kelimenin alametidir. Yani, 40 gün ve 40 yıl üzerinden yapılan tüm bu hesaplar, bizi Hz. Âdem'in hatlarına götürmektedir. Bu hatlardan her biri de Allah'ın bir kelimesinin (harfinin) alâmetidir. Dolayısıyla kâinatta, Allah'ın kelâmının tam bir tecellisi olan insanın gösterilmesi sağlanmıştır.

Bundan sonraki bölümde şârihimiz, nutfeden başlayarak çocuğun oluşumunu yıldızlar ve etkileri üzerinden açıklamıştır. Tercüme ve açıklamasını verdiği bu bölüm, Mîr Fâzîlî'nin risalesinde bulunmamaktadır.

Bunun arkasından gelen "ve yedi on ikiyi unsurlarlar çarpsan kırk sekiz olur" anlamındaki " و هفت دوازده را بعناصر ضرب کنی چهل و هشت می شود" cümle ise Mîr Fâzîlî'nin risalesinden (Mir Fâzîlî, no. 1039, vr. 7a) alınmış ve şerh edilmiştir. Bu cümlenin geçtiği bölümde Mîr Fâzîlî, Allah'ın gökleri ve yeri dört günde yaratmasının (gök ve yerin arasındakilerle birlikte altı gündür), O'nun Levh-i Mahfuzu olan insanın mafsallarında nasıl müşahede edildiği sorusuna cevap vermektedir. Bu cümledeki 7'nin ki haftanın 7 günü kast edilir, 12 ile çarpılmasının nedeni de, yaratılışın 7 günde gerçekleşmesinden dolayıdır ki, burada gün (rûz), gündüz olarak alınmıştır. Yapılan hesapta da, 7 tane 12

(saat) 4 unsurla çarpılmıştır ki 7 tane 48'e, yani 336'e eşittir. Bir haftanın, gündüz ve gecesiyle, saatleri toplamı 168'dir ve istivasından geçilince 336'ya eşit olur.

Konunun daha iyi anlaşılması için, bu alıntıların yapıldığı yerdeki açıklamalara başından itibaren değinmek gerekecektir. Sözkonusu bölümde Mîr Fâzîlî, Fazlullah'ın "*Gökleri, yeri ve ikisinin arasında olan şeyleri altı günde yaratan, sonra da arşı üzerine hükümran olan O'dur*" (25 : 59) ayetini açıklarken yılları kamerî takvime göre 360 gün olarak hesaplayıp, eksik olan 6 günü de yaratılışın altı günüyle tevil etmesinin nedeninin sorulduğu bir soruya cevap vermiştir. Mîr Fâzîlî, ayetteki semâvâtı insanın yüzüyle, yeri insanın ayaklarıyla ve "*bu ikisin arasında olan şeyler*"i de insanın elleriyle tevil etmiştir. Bu üç mevzi, yüz de istiva hattıyla bölündüğünden, iki taraflıdır yani ayetteki 6 günün mukabilinde olarak 6'dır. Ayrıca bu üç yerdeki hatlar, 28 ellerde, 28 ayaklarda ve 16 yüzde olmak üzere toplam 72 tanedir. Bu da 6 günün (yani gündüzün) saatleri toplamına eşittir. Mîr Fâzîlî'ye göre, bu nedenle ayette "*Gökleri, yeri ve ikisinin arasında olan şeyleri altı günde yarattı*" denmiştir (Mir Fâzîlî, no. 1039, vr. 6a).

Bu üç mevziin (yer, gök ve bu ikisinin arasındakiler) yaratılışı altı günde olduğuna göre, her biri ikişer günde yaratılmış olmaktadır. Bu noktada, bu mananın Levh-i Mahfuz olan insanın vücudunda nasıl müşahede edileceği üzerine sorulan soruya da cevap verilmiştir. Mîr Fâzîlî bunu günlerin saatleriyle açıklar; her iki günün (yani gündüzün) saatleri toplamı 24'tür. İki eldeki parmaklarda da üç mafsallı olan dörder parmakta toplam 24 mafsal vardır. Ayaklar da bu hesap üzeredir. Yüzdeki 8 hat (2 kaş, 4 kirpik, saçın 2 tarafı), mahalleriyle birlikte 16 hat yapmaktadır. Bu 16 hat, el ve ayaklardaki başparmakların ikişer mafsallarıyla birlikte toplam 24'tür. Yani her bir mevzi, yaratıldığı iki günün saatleri toplamına eşittir. İşte şarihimizin bu bölümün başında aktardığı "*و هفت دوازده را بعناصر ضرب کنی (هفت بار) چهل و هشت می شود*" yani "*ve 7 tane 12'yi 4 unsurla çarparsan (7 kere) 48 olur*" cümlesi bu noktada

söylenmiştir. Bunun anlamı, 12'şer saatten 7 gündüzün saatleri 4 unsurla çarpıldığında elde edilen 336 saat, bir haftanın (7 tam günün) saatleri toplamı olan 168'in istivasından geçildiğinde ortaya çıkan 336 saat hizasındadır.² Görüldüğü gibi burada her bir saat (hatt-ı istivayla) ikiye taksim edilmiştir. Nitekim bu cümlelerin devamında Mir Fâzîlî, "مثل هفته چون هر ساعة بدو قسمت شود" yani "...aynı hafta gibi. Her saat ikiye bölünmüştür" demiştir.

Şerhimiz daha sonra, bu her bir saatin ikiye bölünmesi konusuna açıklık getirmek istemiştir. "و آنکه در جاودان نامه الهی حضرت صاحب تأویل جلّ جلاله قوله جلّ علی هیئات " şeklinde başlayan ve "جلّ جلاله یک ساعت را بدو قسمت میکنند اشارت بدین معنیست... " kısmına kadar devam eden bu bölüm Mir Fâzîlî'nin risalesinden (Mir Fâzîlî, no. 1039, vr. 8a-9a) alınmıştır ki bu ifadeler de Gurgan lehçesiyledir ve *Câvidânnâme*'den alınmıştır. Tercümesi verilen bu bölümü açıklamak zaruri görünüyor.

Hafta, ay, yıl gibi zaman dilimleri saatlerden oluşmaktadır. Bir saat, ikiye bölündüğünde (istivalarından geçildiğinde) iki tane yarım saat ortaya çıkar. Bu bölme işine devam edildiğinde sâniye, sâlise şeklinde âşireye kadar devam eder. Bir gün yirmi dört saattir. Gündüz ve gecenin istivâsından geçildiğinde iki tane yarım gündüz ve iki tane yarım gece ortaya çıkar. Toplamları 48 saat olur. Burada 12 saat gündüzün istivasından geçildiğinde 12'şer saat iki yarım gündüzün ortaya çıktığı kabul edilmiştir. Dolayısıyla saatin çeyreği 12'dir. Gece ve gündüzün çeyreği ile ki 84'tür, 12 olan saatin çeyreği toplamı 3 tane 32'ye yani 96'ya eşittir. Bu son cümledeki "gece ve gündüzün çeyreği" ifadesiyle kast edilen bir haftanın gece ve gündüzünün çeyreğidir ki 7 tane 12 saatin toplamı olan 84'e eşittir. Eğer bu hesap, dörtte bir üzerinden yapılırsa 3 kere 32'ye eşit oluyordu, tamamı üzerinden yapılırsa 12 kere 32'ye eşit olur. Dörtte bir üzerinden elde ettiğimiz 96, insanın vücuduna işarettir. Zira insanın üç mevzii (el, ayak ve yüz) de 3 tane 32 alamet sahibidir. Bu durumda,

² Ayrıca, her birinde 28 hat olan bu üç mevzi (el, ayak ve yüz) dört unsurla çarpıldığında da 336 elde edildiği Mir Fâzîlî'nin risalesinde zikredilmiştir (Mir Fâzîlî, no. 1039, vr. 8a).

insanın vücudunun tamamında da, haftanın saatlerinin tamamından elde edildiği gib 12 tane 32'nin bulunması gerekmektedir ki bu da 3 mevzideki 32 alametin dört unsurla çarpılmasıyla elde edilir. Böylece, insanın yaratılışının haftaya uygunluğu da gösterilmiş olmaktadır.

Bu bahisten sonra şârihimiz, Mîr Fâzılî'nin *Taksîm-i Salât u Evkât*'ından alıntılıdığı cümleleri ve tercümelerini verir ki " قوله العزيز و صورت امی بخط استوا بیست و " "نفس ساعت را بحساب آورَد و السلام" cümlesinden "چهار خط است" (Mir Fâzılî, no. 1039, vr. 16a-16b). Bu bölümde Mîr Fâzılî, Ramazan ayında bir şey yemeyip içmeyip Allah'ın zikrinden başka söz söylememenin neyden kinayet olduğuna ilişkin bir soruya cevap vermektedir. Mîr Fâzılî, Ramazan ayında Kur'an'ın nâzil olmasından hareketle, bunu, Kur'an-ı hakikî olan insanın babanın sırtından annenin rahmine inmesiyle tevîl etmiştir. Dolayısıyla o durumda cenin bir şey yiyip içmediğinden, semâvî Kur'an'ın hakikî Kur'an olan insan vücuduna işaret etmesi için Kur'an'ın nüzul ettiği bu ayda bir şey yenmez ve içilmez.

Mîr Fâzılî bu tevîli yaptıktan sonra, annenin yüzünden yani ümmi hatlardan istivâ hattı geçtikten sonra 24 hat ortaya çıktığını, bunun da bir ayın saatleri olan 24 kere 32 mukabilinde olduğunu ve bu nedenle de orucun bir ay olduğunu söylemiştir. Ancak bu hesaplama, yani bir ayın saatlerinin 24 kere 32 olmasıyla ilgili bir soru sorulmuştur. Buna göre, bir ayın 24 kere 32 saat olması için, 40 günün saatlerinin hesabında yapılan yolun izlenmesi gerekir (bu hesap yukarıda gösterilmişti), oysa 40 günle bu konunun bir ilgisi yoktur, dolayısıyla hesap da doğru değildir. Mîr Fâzılî bu itiraza, 40 günün bu konuyla ilgili olduğunu söyleyerek cevap verir. Çünkü Fazlullah, Hz. Musa'ya vaad edilen 40 günü, 30 gün oruç ve hacıların 10 günüyle örneklendirmiştir, dolayısıyla yapılan bu işlem doğrudur. Diğer taraftan bayram günü ve bayramdan çıkılan gün 30 güne eklenirse 32 elde edilir ki buradan da 32 kere 24 saat elde edilmiş olur.

Şârihimiz, Mîr Fâzılî'nin bu açıklamalarının tafsile ihtiyacı olduğunu söylemiş ve konuyu açıklamıştır. Ümmî hatlar ile oruç arasında, yukarıda kurulmuş olan ilişkiden hareket edilmiştir. Ümmî hatlar 7 tanedir, bunların 7 tane mahalli vardır, 7 tane de ebevî hatların mahalli vardır ki toplamı 3 tane 7 hattır. İstiva hattı geçtikten sonra ise, 24 tane olur. 30 gün olan Ramazanın saatleri toplamı ise, 30 gündüz ve 30 gece üzerinden, 12 kere 60 saattir. Bu da 12 kere 32 ve 12 kere 28 saat toplamına eşittir. Buradaki 12 kere 28 saatin de 12 kere 32 saat olması gerekir ki, Mîr Fâzılî'nin söylediği, bir ayın 24 kere 32 saat olduğunu, dolayısıyla ümmî hatlara uygunluğunu ispatlayabilelim. Mîr Fâzılî, bu hespla 40 günün hesabının ilişkisi olduğunu söylemişti. O halde, 30 gün ve 18 saati (48 yapmaktadır), 12 kere 28 saate eklersek, 12 kere 32'yi elde etmiş oluruz. Şârih neden 30 gün ve 18 saati eklediğini açıklamamıştır. Daha önce söylenmiş olan diğer hesaba göre, bayram günü ve bayram çıkış günlerini (48 saattir) 12 kere 28'e eklersek de 12 kere 32 elde edilmiş olur. Eğer Ramazan ayı 29 gün sürerse, nefs-i saat olan 24 hesaba dâhil edilir ve yine 24 kere 32 saat elde edilmiş olur ve ümmî hatlarla arasındaki mutabakat bozulmaz.

Burada şârihimiz, bu konuyla ilgili olan bir başka alıntı yapmıştır. Yine Mîr Fâzılî'nin risâlesinden, hacla ilgili bölümden yaptığı bu alıntıda (قوله العزيز و) 'e لفظ دهم ذى الحجة نیز مشعر باین معنیست 'dan باز چون بیست و هشت نیز در سی و دو موجودست kadardır) (Mir Fâzılî, no. 1039, vr. 43a-43b) 28'in aslında 32 içinde mevcut olduğu söylenmiştir. Zira yaptığımız son hesapta 12 kere 28'in 12 kere 32 olması gerekiyordu. Buradaki bölümde de 28'in aslında 32 hükmünde olduğu söylenmiştir. Tabii burada hesabı yapılan konu, Hac bahsindedir. Haccın yapıldığı Zi'l-hicce'nin ilk 10 günü, 240 saattir. Bu da 4 kere 28 ve 4 kere 32 saatin toplamına eşittir ve Âdem'in 4 tabiatı sayısındadır. Âdem'in alınının yaratıldığı (Ka'be toprağından yaratılmıştır) yerin tavaf edilmesi gerekmektedir. Şârihimizin alıntı yaptığı cümleler (... فرمودند قوله چل چلاله از روز عرف حساب هکره...) buradan itibaren gelmektedir ve aslında Mîr Fâzılî de bu cümleyi Fazlullah'ın

Câvidânnâme'sinden almıştır. Bu hesaptaki 28, 32'de de bulunmaktadır. Bundan murad, Âdem'in kendisinden ibaret olduğu, unsursuz 32 nutktur. Arefe gününden bayram gecesine kadar bayram da dâhil olmak üzere 32 saat vardır. Fazlullah'ın, "Zi'l-hicce'nin onuncusu" sözü de bu anlamı göstermektedir. Zira Zi'l-hicce'nin onuncu günü, bayram gecesine kadar 24 saattir, "rûz-ı 'îd" yani bayram günü (12 saattir) ile birlikte 36 saat yapmaktadır. Bundan 4 saat çıkarılırsa 32 saat kalır, 32 nutk-ı mutlak hizasındadır. Burada 4 saatin tarh edilmesinin nedeni, metinde "bî-unsur" denmesidir. 4 unsur mukabilinde 4 saat çıkarılmıştır. Böylece 32 saat, Âdem'in ibaret olduğu, 32 mücerred harfe delalet etmiş olmaktadır. Mîr Fâzılî daha sonra hacla ilgili diğer rükünler üzerine hesaplar yapmıştır ancak şârihimiz bunlara değinmemiştir.

Bu konudan sonra, namaz bahsine ve bunlarla ilgili hesaplara geçilmiştir. Eserimizde Mîr Fâzılî'nin risâlesinin bu bölümünden yapılan alıntılar (Mir Fâzılî, no. 1039, vr. 44a-44b) yer almaktadır. Hazardaki namazın devri, tüm eşyanın yaratılışının zarfı olan hafta üzerindedir. Haftanın 6 günü, hazardaki bir günde 17 rekât, Cuma günü ise 15 rekât namaz farzdır. Cuma günün bu 15 rekâtıyla, haftanın diğer 6 gününün 17 rekâtı toplanırsa, 6 tane 32 rekât elde edilir. Böylece haftanın her günü Cuma olmuş olur. 6 tane 32 rekât namazın secdeleri 12 kere 32 tanedir. Bu toplam, bir haftanın saatleri olan (yukarıda gösterildiği üzere) 336'dan 48 adet fazla gelmiştir. Bu 48, nefs-i saat olan 24 saatin ikiye kısmet olduğunda ortaya çıkan 48 saat hizâsındadır. 336'ya eklenirse, bir haftadaki secde sayıları toplamına eşit olacaktır.

Bu açıklamalardan sonra Mîr Fâzılî'nin risalesindeki zekât bahsinden alınan bir cümle (Mir Fâzılî, no. 1039, vr. 54a) tercümesi verilip izah edilmiştir. Burada Mîr Fâzılî, zekâtın verildiği 14 sınıf insanla 14 zekât malının hassasının toplamının 28 mukabilinde olduğunu söylemiştir.

Bu kısa tercüme ve izahtan sonra, Mîr Fâzılî'nin, risalesinde bir senede 51 Cuma olduğunu söylemesi (Mir Fâzılî, no. 1039, vr. 18b) değerlendirilmiştir. Normalde her ayda 4 Cuma olduğuna göre bir yılda 48 Cuma olması

gerekmektedir. 51 Cuma, yani 51 hafta, yedişer günden 357 güne eşit olmaktadır, oysa bir yılda 360 gün vardır. Bu tutarsızlığın nedenini şârihimiz, bazı ayların 29 gün çekmesiyle açıklar. Dolayısıyla Mîr Fâzîlî'nin söylediği 51 Cuma doğru kabul edilmiştir.

Bu kısa bölümlerden sonra şârihimiz tekrar, yukarıda bahsi geçen "30 gün, 24 kere 32 saattir kendi başkalığıyla hâsıl olmaz" anlamındaki "سی روز بیست و دو ساعت با استقلال خود نمی شود" cümlesinin şerhine dönmüştür. Daha önce de değindiğimiz gibi, 30 günün saatleri toplamı 12 kere 28 ve 12 kere 32'nin toplamına eşittir. 40 gün bahsinde uygulanan hesap olmadan 30 günün saatleri toplamının 32 kere 24'e eşit olmayacağı belirtilmişti. Şârih burada, bu nokayı biraz daha irdelemiştir. Sadece 40 günün hesabından dahi, zarf-ı saat olan 40 ve nefsi saat olan 24 hesaba dâhil edilmeyince, 32 kere 32 saat elde edilememektedir. Çünkü 40 günün saatleri toplamı 16 kere 28 ve 16 kere 32'nin toplamına eşittir. Bunun, 32 kere 32 saat hizasında olması için zarf-ı saat ve nefsi saatin eklenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, 40 günün hesabının, Ramazan'ın 30 gününün saatlerinin hesabına dâhil edilmesiyle kast edilen, 40 günün hesabına benzer şekilde, zarf-ı saat olan 30 günle, 18 saatin 30 günün saatleri toplamına dâhil edilmesidir. Bu 48, 12 kere 28'e eklenince, 12 kere 32 olur ki böylece 30 günün saatleri toplamı 24 kere 32 olmuş olur.

Bu cümlenin devamında, daha önce zikretmiş olduğu diğer hesabı tekrar eder; 30 güne bayram günü ve bayramdan çıkış gününün eklendiğinde bunların toplamı 32 olur. Bu durumda 30 günün saatleri toplamı 24 kere 32 saate eşit olmuş olur. Zira bu iki günün saatleri toplamı da 48'e eşittir ve 12 kere 28'e eklendiğinde 12 kere 32 elde edilir. Diğer 12 kere 32 ile toplamı 24 kere 32'ye eşit olur.

Bundan sonra, Ramazan'ın 29 gün sürmesi durumunda nefsi saatin hesaba katılması izah edilir. 29 gün oruç, bayram günü ve bayramdan çıkış günü toplamı 31 olur ki 24 olan nefsi saatin dâhil edilmesiyle yine 24 kere 32 saat elde edilir.

Sonuç olarak, Mîr Fâzîlî'nin de risalesinde söylediği gibi (Mir Fâzîlî, no. 1039, vr. 2a) 40 gün, nefsi saat ve zarf-ı saatin dâhil edilmesiyle 32 kere 32 saate eşittir. 30 günün saati de benzer hesapla 24 kere 32 saattir ki Havvâ'nın 24 hattına mukabildir. Dolayısıyla her bir hat, bir 32 saatle birliktedir. Böylece 32 harfin bir harf, bir harfin de 32 harf olduğu gösterilmiş olur.

8 ebevî hat da 10 günün saatine mutabıktır. Çünkü 10 günün saatleri toplamı 4 kere 32 ve 4 kere 28 saatin toplamına eşittir. 4 kere 28 saate zarf-ı saat olan 10 gün ve nefsi saat olan 6 saat eklenirse 4 kere 32 elde edilir. Böylece 10 günün saatleri toplamı 8 kere 32 saat mukabilinde olur ki, 8 ebevî hatta mutabık olur. 10 günün saatleri toplamı olan 8 kere 32 ile 30 günün saatleri toplamı olan 24 kere 32'nin toplamı da bize 32 kere 32 saati verir ve 40 günün 32 kere 32 saat olması bu açıdan da gösterilmiş olur. Böylece Âdem'in çamurunun yoğrulduğu 40 gün ile Âdem'in 32 nutku arasındaki mutabakat da gösterilmiş olmaktadır.

Şârihimiz, haftanın saatleri ile Âdem'in vücudu arasındaki mutabakatı göstermek için, daha önce şerh ettiği, Mîr Fâzîlî'nin risâlesinden alınan " و هفت " (Mir Fâzîlî, no. 1039, vr. 7a) cümlesini tekrar ele almıştır. Daha önce, yaratılışın tamamlandığı 7 gün(düz) yani 7 tane 12 saatin, insan vücuduyla, özellikle el, yüz ve ayaklardaki mafsalları ve hatlarla, mutabakatına değinilmişti. Burada farklı bir hesap yapılmıştır. 12'şer saatten oluşan 7 günün istivasından geçildiğinde 7 kere 48 saat elde edilmektedir ki bu, 4 kere 84 saate eşittir. Şöyle ki, 7 gündüz 12'şer saatten 84 saattir. İstivasından geçildiğinde 2 tane 84 saat elde edilir. 7 gecenin de hesabı bu şekildedir. Dolayısıyla, 7 (tam) günün istivasından geçildiğinde 4 kere 84 elde edilir. Bunun çeyreği, 84'tür ve 3 kere 28'e eşittir. Saatin çeyreği olan 12'yi, 84'e eklersek 96'yı elde ederiz, bu da 3 kere 32'ye eşittir.

7 günden elde edilen 4 kere 84'ün çeyreğinin 3 kere 28'e eşit olduğunu söylemiştik. Bu durumda bunun tamamı da 12 kere 28'dir. "4 kere 84"teki her bir 84 üzerine saatin çeyreği olan 12 eklenirse, 4 tane 96 elde edilir ki bu da 12

kere 32'ye eşittir. Elde edilen 12 kere 28 ve 12 kere 32'nin toplamı da 24 kere 28 ve 32'ye eşittir ki Havvâ'nın 24 hattı hizasındadır. Yani her bir hat, 28 ve 32'yi mutazammındır.

Mîr Fâzîlî risâlesinde, "Kur'an'da 7 surenin başında gelen *hâ-mim* mukattaat harfi de bu manaya işaret etmektedir" (Mir Fâzîlî, no. 1039, vr. 8b) demiştir. *Ha* (ح) harfinin ebcedi 8, *mim* (م) harfinin de 40'tır. Her bir *hâ-mim*'in ebcedi 48'e eşit olduğuna göre 7 *hâ-mim*'in ebced değerleri toplamı 7 kere 48 yapmaktadır. Bu da 7 günün saatlerinin istivasından geçildiğinde elde edilen 7 kere 48'e eşit olmaktadır.

Şarihimiz bu açıklamadan sonra, daha önce iki kere bahsi geçen 30 günden 24 kere 32 saatin elde edilmesiyle ilgili hesabı tekrar etmiştir. Bunun Havvâ'nın 24 hattına mutabık olduğu vurgulandıktan sonra, Ramazan'ın 29 gün sürmesi durumunda yapmış olduğu hesabı tekrar açıklamıştır.

Bu açıklamalardan sonra "ve bunda ki buyurlar sûreler evvelerinde on dört kelime vâki olmuştur..." cümlesiyle başlayan bölüm, şarihimiz belirtmemiş olsa da, Mîr Fâzîlî'nin risalesinden tercüme edilmiştir. (Mir Fâzîlî, no. 1039, vr. 17a) Surelerin başında gelen ve 14 farklı harften (الر كهيعص طس حم ق ن) oluşan mukataât harfleri vardır. Bu 14 farklı harfin toplam 7 noktası vardır. Aslında 5 nokta bulunmaktadır ancak, Fazlullah buna, *yâsin* (يس) 'in *yâ*'sındaki iki noktayı da dâhil etmiştir. Zira buradaki *yâ* harfi bazı durumlarda harf-i nidâ olarak kabul edilir ve hesaba dâhil edilmez. Mîr Fâzîlî eserinde bu 7 noktanın 7 ümmî hat mukabilinde olduğunu söyler. Aynı şekilde bu 14 mukattaât harfi de 7 ümmî hat ve 7 mahalli mukabilindedir (Mir Fâzîlî, no. 1039, vr. 17a).

Bu bağlamda, Mîr Fâzîlî'nin risâlesinde yer almayan Sâhib-i kemâl (yani Fazlullah)'ın "Nübüvvetten bu velâyet ortaya çıktı. Zât-ı Hak, Zât-ı Hak'ta, Zât-ı Hak'tan ulaştı" anlamındaki şu beyti de açıklanmıştır:

از نبوت این ولایت شد بدید
ذات حق در ذات حق رسید

Zât-ı Hak, ulûhiyetten ibarettir. "Zât-ı Hak'ta" velâyet mertebesidir. "Zât-ı Hak'tan" nübüvvet mertebesidir. Dolayısıyla beytin ikinci mısraı, "Ulûhiyet, velâyet mertebesinde, nübüvvet mertebesinde ortaya çıktı" anlamına gelmektedir. "Zât-ı Hak"tan murad, kuvvet-i ezelin kendisinden ibaret olduğu sayha-i vâhidedir. Kur'an'daki mukattaât harfleri (Hurufiler bunların geçtiği ayetleri muhkem kabul etmişlerdir) bir açıdan sayha-i vahidedir ve velâyet makamından ibarettir. Mürekkebat mertebesi, enbiyaların mertebesidir ve nübüvvet mertebesiyle ilişkilidir. Peygamberler, müfredatı bilmiyorlar idi ve müfredatla konuşmadılar. Sadece Hz. Muhammed, müfred ve mürekkebatın mazharı olduğundan ona bildirildi. Bunun içindir ki Kur'an'da "*Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik*" (21 :107) denmiştir.

Bu izâhâtan sonra şârihimiz tekrar bir yılda bulunan 51 hafta veya 51 Cuma bahsine dönmektedir. Daha önce, 51 haftanın 7'şer günden hesaplandığında bir yılda 357 gün olması gerektiği, oysa bir yılda 360 gün olduğu söylenmiş ve bu eksikliğin nedeni bazı ayların 29 çekmesine bağlanmıştı. Burada ise, eksik olan 3 günün, Mîr Fâzılî'nin risalesine dayanarak (Mir Fâzılî, no. 1039, vr. 18b), yılın geri kalan günleri olan teşrik günleri hizasında olduğu söylenmiştir.

Bir sonraki bölüm *Taksîm-i Salât u Evkâf'ta* " زمان اربعين از هفت شبانروز " (Mir Fâzılî, no. 1039, vr. 23a) cümlesinin geçtiği, Âdem'in çamurunun yoğrulduğu 40 gün ile ilgili diğer bir hesapla ilgilidir. Burada Mîr Fâzılî, 40 günün 32 kere 32 saatten oluşmasından muradın suret ve mana olduğunu söylemiştir. Bu nedendir ki, 4 kere 10'dan oluşan 40 günlük süre, Hz. Musa'ya vaad edilirken 30 ve 10 gün şeklinde ayrı ayrı verilmiştir. Buradaki 30 gün surete, 10 gün de manaya taalluk etmektedir. 7 gün süren yaratılışa da, ayrı olarak zikredilen 6 gün surete, 1 gün de manaya taalluk etmektedir. Şârihimizin naklettiği, "40 (günün) zamanı, 7 günden değildir" anlamındaki yukarıdaki cümle, bu münasebetle söylenmiştir. Çünkü 40 günün, 7 gün ile değil de, 6 gün ile münasebeti ziyadedir. Yapılan açıklamaya göre, 6 gün

(gündüz)de 72 saat vardır. Bundan mana olan 32 harfi çıkarırsak, 40 kalır ki surete delalet eder. 7 günün saatleri hesabında ise bu şekilde suret ve mana görülmemektedir.

"Kün" emri de, ebced değeri ve iki harfiyle birlikte 72'ye eşittir ki aynı manaya delalet etmektedir. Mîr Fâzîlî de aynı sonuca ulaşmış olsa da, bunu daha geniş bir şekilde izah etmiştir. Şerhin devamının anlaşılması için Mîr Fâzîlî'nin ifadelerinin bilinmesi gerekmektedir. Yaratılışın 7 gününden bir gün, insana ruhun üflendiği ve dört unsurun insanın yüzünde, elinde ve ayaklarında (abdest uzuvları itibariyle) 96 alametin oluşturduğu gündür. Bu 96 alamet, 3 kere 32'ye eşittir. 4 unsura taksim edersek, her birine 24 alamet düşer. Bunlardan biri topraktır ki ayırırsak 72 alamet kalır. 6 gün (gündüz) de 72 saattir. Dolayısıyla bu da 40 günde izah edilen manaya gelmektedir.

Bu ifadelerden sonra da şârihimizin *Taksîm-i Salât u Evkât*'tan alıntı yaptığı, "eğer soru soran kişi, 'Cuma gününü gecesiyile hesapladın, o 6 günü ise gecesiz' derse" anlamındaki " اگر سائل گوید که چونست که روز آذینه را با شب حساب کردی " (Mir Fâzîlî, no. 1039, vr. 23b) soru gelmektedir. Yukarıda söylediğimiz gibi 96 alametten, bir unsur hizasındaki 24 alamet çıkarılırsa 72 alamet kalmaktadır. Bu 72 alamet, 6 günün saatleri hizasındadır. Bu durumda, kalan 24 alamet de Cuma günün hizasında olması gerekir ki, diğer 6 günü, sadece gündüz olarak 12 saat üzerinden hesaplarken, Cuma gününü, tam gün olarak, 24 saat üzerinden hesaplamış oluruz. Soru da bunun üzerinedir. Bu sorunun cevabı Mîr Fâzîlî tarafından farklı açılardan cevaplandırılmıştır ancak şârihimiz bu cevapları buraya almamıştır.

Mîr Fâzîlî'nin risalesinde, bu cevaplardan sonra, "iki bayramın beyanı" anlamında "فى بيان العيدین" başlığıyla yeni bir bölüm başlamaktadır (Mir Fâzîlî, no. 1039, vr. 25b). Mîr Fâzîlî'nin ifadesine göre, bayram günü (yevmu'l-îd), avdet kökünden geldiğinden, meâda dönüş günüdür. Meâd, Âdem'dir. Meâdın zuhur ettiği gün, kıyâmetin gerçekleştiği gün yani Cuma günüdür, aynı zamanda Âdem'in yaratıldığı gündür. Bu nedenle, Cuma'ya bayram günü denmiştir.

Âdem bazen toprak mertebesi olan dördüncü mertebede zuhur eder. Bazen de Cuma günü mertebesi olan yedinci mertebede zuhur eder. Bu nedenle fitr (Ramazan) bayramı 31. günde vaki olur ki dördüncü mertebedir. Kurban bayramı da 70. gündedir ve yedinci mertebedir. Ramazan bayramının son mertebenin birinci cüz'ünde, Kurban bayramının son mertebenin son cüz'ünde olduğu söylenmiştir. Bu, iki manaya işaret eder. Birincisi, ilk ve sonun aynı şey olması, ikincisi de 10'un 1 olmasıdır. Mîr Fâzılî bunu kısaca şu şekilde izah etmiştir: Âdem'in yüzündeki 10 hat, 4 unsurla çarpılınca 40 olmaktadır; yani bir unsur on olmaktadır. Veyâ insan yüzündeki 7 hattı mahalleriyle birlikte hesaplırsak, unsur hesaba dâhil edilmeden, 14 hat yapar. 4 unsurla çarpılırsa 56 hat eder. Unsurla birlikte ve unsursuz hatlar toplamı 70'dir. Dolayısıyla her bir hat (başlangıçtaki 7 hattan hareketle) 10 hat yapmaktadır (Mir Fâzılî, no. 1039, vr. 26a).

Şârihin alıntılıdığı "*her 10 gün, 1 gündür. Pes 40 gün 4 gün olur 4 anasır beraberinde*" ifadesinin açıklaması bu şekildedir. Şârih, buradan hareketle 30 günün 3 unsurla olduğunu, Ramazan bayramı olan 31. günün Âdem'e taalluk ettiğini söyler. Dolayısıyla Mîr Fâzılî'nin söylediği "*Ramazan bayramının son mertebenin birinci cüz'ünde*" olması, 30 ile 40 arasındaki son mertebenin ilk cüz'ünde yani 31. günde olmasıdır. "*Bazen 7. mertebededir ki Cuma günü mertebesidir*" cümlesi de, haftanın her bir gününün 10 gün olması itibariyle, Cuma'nın 7. gün olmasından hareketle 70. gün olması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla geçen 60 gün, 6 gün mertebesindedir. 10 gün hizasında olan Cuma, 70 günün 10. günüdür ki onuncu gün Kurban bayramı olur. Bu durumda "*Kurban bayramı son mertebenin son cüz'ündedir*" ifadesi, Cuma'nın son mertebenin yani 60 ile 70 arasındaki son günün son cüz'ünde yani 70. gününde olması anlamına gelir. 70 günün onuncu günü bayram olur.

Mîr Fâzılî'nin risalesinde olduğu gibi (Mir Fâzılî, no. 1039, vr. 26a), açıklamasını yaptığımız şerhte de bu bahisten sonra, "*Hazret-i Risalet'e nübüvvetin 40 yaşında gelmesinin hikmeti*"ne ilişkin soruya cevap verilmiştir.

Hız. Peygamber'e nübüvvet gelinceye kadar geçen 40 yıl, 14400 gündüz ve 14400 geceden oluşmaktadır. Bu da 480 kere 28 ve 32 gündüz ve 480 kere 28 ve 32 geceye eşittir, toplamları da 960 kere 28 ve 32 gündüz ve gece olur. Âdem'in çamurunun yoğrulduğu 40 günde de 960 saat vardır.³ Bu durumda, her saat hizasında 28 ve 32 gün olmaktadır. Daha önce gösterildiği gibi bir saat bir kelime hizasında olduğuna göre, her bir kelime (harf), 28 ve 32'yi câmi olmuş olur. 40 gündüz ve 40 gecenin saatleri 40 kere 24 saattir. Âdem'in yüzünde de 16 siyah, 16 beyaz hat ve 8 delik olmak üzere 40 hat vardır. Her bir hattı, 6 yön ve 4 unsurla çarparsak 40 günün saatleri toplamını yani 40 kere 24'ü elde ederiz. 40 günde 960 saat vardır. Bu da 16 kere 28 ve 32'ye eşittir. Âdem'in yüzündeki 40 kere 24 hat da aynı şekilde 16 kere 28 ve 32'dir. Dolayısıyla her bir hat ve aynı zamanda her bir kelime 28 ve 32'yi de câmidir.

40 yılın her bir yılı, 360 gündüz ve 360 geceden oluşur. 12 kere 32 gündüz ve 12 kere 28 geceye eşittir ki toplamı 24 kere 28 ve 32 gündüz ve gece olur. Âdem'in de her bir hattı, 6 yön ve 4 unsurla çarpılınca 24 hat ediyordu, dolayısıyla bu 24 kere 28 ve 32 gündüz ve gece hizasında olmuş olur. Dolayısıyla bir hat 28 ve 32'yi câmi olur.

Mîr Fâzîlî, Âdem'in yüzündeki 40 hattın her bir hattın, 6 yönü olması (veya eczası 6 harfli olan *kün* emrinden yaratılması) hasebiyle 4 unsurla çarpıldığında 24 elde edildiğini belirttikten sonra, bu 24 hattın her birinin, 40 gün yoğrulmanın bir saati hizasında ve aynı zamanda nübüvvetin 40 yılının da 32 veya 28 günü hizasında olduğunu söylemiştir (Mir Fâzîlî, no. 1039, vr. 26b). Burada bilinmesi gerekir ki 32 günün saati 32 kere 24, 28 günün saati de 28 kere 24'e eşittir. Yani gerek Âdem'in hamurunun yoğrulduğu 40 gün, gerek nübüvvetin Hz. Peygamber'e geldiği 40. yıl, Âdem'in 40 hattı ve her bir hattın ortaya çıkan 24 hat hizasındadır. Yani, peygamberliğin 40 yıldan sonra

³ Bu hesap, Mir Fâzîlî tarafından şu şekilde yapılmıştır: "40 yıl, 32 kere 32'dir ki her bir yıl, 24 kere 28 ve 32 gündüz ve gecedir. Zira bir yıl 360 gündüz ve 360 gecedir. Her 360, 6 kere 60'a eşittir. Bir yıl 12'dir ki 24 kere 28 ve 32 gün olur. 40 yıl da 40 kez 24 kere 28 ve 32 gün yapar. Bu, Âdem'in çamurunun yoğrulduğu 40 gün mukabilindedir ki 40 kere 24 saattir." (Mir Fâzîlî, no. 1039, vr. 26a-26b)

gelmesi, tevhidin gereğidir. Bu tevhidi ve Âdem'in yaratılışındaki zuhurunu beyan eden Âdem-i Hakîkî yani Fazlullah'dır ki, bununla ilgili olarak *Arşnâme*'den "Kendi yoğurdu, kendi yazdı ve kendi okudu. Öyle ki onu okurken hayran oldu" anlamındaki şu beyit verilmiştir:

خود سرشت و خود نوشت و خود بخواند

(Fazlullah, no. 1003, vr. 27b)

Mîr Fâzılî ise, konuyu farklı bir şekilde bağlamıştır. Ona göre Allah katında Âdem'in mertebesi o kadar yücedir ki, Hz. Muhammed'in ömründen, saatler ve günleriyle Âdem'in hatları mukabilinde olan 40 yıl geçmeden, ona nübüvveti yani Âdem-i Hakîkî olan Fazlullah'ın vücudunun marifetini keşfettirmemiştir (Mir Fâzılî, no. 1039, vr. 27a).

Bu konudan sonra şârihimiz, Mîr Fâzılî'nin *sin* ve *şin* harfleri üzerinden yaptığı tevillerden Ramazan'ın 30 günüyle ilgili olan kısımdan bir cümlemin (Mir Fâzılî, no. 1039, vr. 35a-35b) tercümesini vermiştir. Buna göre, *sin* (س) ve *şin* (ش) harfleri, batn-ı evvelde yani eczaları yazıldığında 9 nokta (سین شین) ortaya çıkmaktadır. Batn-ı sânilerinde de, yani eczalarında ortaya çıkan harflerin eczaları yazıldığında ise 21 nokta (سین یی نون شین یی نون) zahir olmaktadır. Batn-ı evvel ve batn-ı sanîde ortaya çıkan noktalar toplamı Ramazan'ın 30 gününün mukabilinde olmaktadır. Bunun hemen akabinde şârihimiz, daha önce değinmiş olduğu ve bizim de yukarıda açıkladığımız konuları tekrar etmiştir. Bunlar arasında, *Câvidannâme*'den alınmış "از روز عرفه حساب هکره تا شب عید" şeklinde başlayan cümlemin şerhi, Cuma gününün farz olan 15 rekatiyle hazardaki 17 rekatin toplanması ve bunların secdeleri ile ilgili hesapları sayabiliriz.

Daha önce, Cuma gününün 15 rekâtıyla, haftanın diğer 6 gününün 17 rekâtı toplamından elde edilen 6 tane 32 rekât namazın secdelerinin sayısının 12 kere 32 olduğu söylenmişti. 12 kere 32'nin, bir haftanın saatleri olan 336'dan 48 adet fazla geldiği ve bu fazlalığın, nefis-i saat olan 24 saatin ikiye kısımet olduğunda ortaya çıkan 48 saat hisasında olduğu da belirtilmişti. Burada ise şârihimiz farklı bir hesap yapmaktadır. 6 günün (gündüzün) saati toplamı 72'dir.

24 saat olan Cuma'nın gündüz ve gecesiyle toplamı 96'ya, bu da 3 kere 32 saate eşittir. Her bir saatin istivasından geçince 6 kere 32 saat elde edilir. 7 günün saatleri toplamı 6 kere 28 saattir. Her 28'in içinde 32 de bulunduğundan, 6 kere 28 saat, 6 kere 32 saat olarak kabul edilir. Bir hafta üzerinden iki farklı şekilde elde ettiğimiz 6 kere 32 saatin her saati ikiye taksim edilirse 12 kere 32 elde edilir ki bir haftada kılınan namazlardaki secde sayısı hizasında olmuş olur.

Mîr Fâzılî, *Taksîm-i Salât u Evkât* risalesinde Hz. Peygamber'e 9 eş helal olmasına mukabil, ümmeti için azami 4 eşe kadar izin verilmesinin hikmetine dair bir soruya cevap vermiştir (Mir Fâzılî, no. 1039, vr. 46b). Mîr Fâzılî bu sorunun cevabına, "28 harf-i Muhammedî bir vecihle on ondur" anlamındaki "بیسٹ و ہشت حرف محمدی بہ وجہی ده ده است" cümlesiyle başlamıştır. Şârih, öncelikle bu cümleyi izah etmiştir; Hz. Muhammed'in lügatındaki 28 harf, ebced değerlerine göre düşünüldüğünde, 9 harf tek basamaklıdır, 9 harf iki basamaklıdır, 9 harf de üç basamaklıdır. *Gayın* harfinin de ebced değeri 1000'dir ve dört basamaklıdır. Değeri dört basamaklı olan bu harfi tek basamaklı olan 9 harf veya iki veya üç basamaklı olan harfler üzerine koyarsak 10'ar harf elde ederiz. Şârihe göre Mîr Fâzılî'nin yukarıdaki cümlesi buna işaret etmektedir. Harflerin bu mertebelerinden sonuncu mertebe yani değeri 1000 olan mertebe, Hz. Muhammed'e taalluk eder, çünkü Hâtemu'n-nebiyyîndir. Her biri 9 harften oluşan diğer üç mertebe de onun zevcelerine taalluk eder. Zira her bir zevcesi 3 tane 7 hat (7 ümmî hat, 7 ümmî hattın mahalli ve 7 ebevî hattın mahalli) sahibidir ve 9 hanımdaki hatlar toplamı 27 kere 7 hattır. 28.si peygamberin kendisidir.

Birler, onlar, yüzlere nisbeten mutlak sayı 27'dir. 27 hattan birisi ze (ز) harfidir ki ebced değeri 7'dir. Dolayısıyla, harflerin vahdetinden hareketle, her biri 7 olur. Bir harf hizasında olan her bir rekatta 7 ayetli Fatiha suresinin okunmasından da bu mana görülmektedir. Şârih, cevabı burada kesmekle birlikte Mîr Fâzılî, diğer müslümanlara azami 4'e kadar eş sahibi olmaya

müsaade edilmesinin nedenini de açıklamıştır. Buna göre ümmet, 28 harfe tâbi olan *lamelif* (لا) 'den ibarettir. Ümmetin eşleri de *lamelif*'in eczasının olduğu 4 harf (ل ا م ف) mukabilindeki 4 mu'cem harf (پ چ ژ گ) 'ten ibarettir. Bu harflerden her birinin üç noktası vardır. Her nokta, harflerin vahdeti nedeniyle, ze (ز) 'nin değeri olan 7 hizasındadır. Dolayısıyla bu 4 harften her birinin 21 olması gibi, 4 kadından da herbirinin 21 hattı vardır.

Şârihimiz, harflerin vahdetine delil olmak üzere diğer bir örnek vermiştir ki "eğer şeb-i mi'racda elli beşe gelmeyeydi..." cümlesiyle başlayan satırlar, *Taksîm-i Salât u Evkâf*'tan alınmıştır. Mîr Fâzılî, şârihin alıntı yaptığı bu bölümde, Fazlullah'ın 17 veya 11 harfin bir harf mukabilinde olduğuna dair bir beyanda bulunup bulunmadığıyla ilgili bir soruya cevap vermiştir (Mir Fâzılî, no. 1039, vr. 52a-52b). Buna göre Mi'rac gecesinde namaz, ilk olarak 50 vakit olarak farz kılınmış, daha sonra Hz. Muhammed'in tahfif talebi üzerine bu sayı 5 vakte kadar indirilmiştir. Eğer bu 50 vakit, 5 vakte indirilmeseydi, 50 vakitte 50 kere ezan okunacaktı ki bu da 50 siyahın, yani 22 noktasiyla birlikte 28 harfin mukabilindedir. Dolayısıyla, 17 kelimededen oluşan her bir ezan, bir harf veya bir nokta mukabilinde olmuş olur ki 11 kelimededen oluşan kamet için de aynı durum geçerlidir. Buradan da anlaşılmaktadır ki, 17 veya 11 harf bir harf hizasındadır.

Bu konudan sonra şârihimiz, Mîr Fâzılî'nin risalesinde yer alan zekât ve humus konusuyla ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi Kur'an'da zekât ve humusu hak eden kişiler, gayr-ı mükerrer mukatta'at harfleri (الر كهيعص طس حم ص يس ق ن) sayısındadır. Zekât verilen 8 grup insan, surelerin başında gelen zikrettiğimiz gayr-ı mükerrer mukattaat harflerinin 8 ilk harfi (ا ك ط ح ص ي ق ن) hizasındadır. Humus verilen 6 grup insan da diğer altı harf (ل ر ه ع س م) hizasındadır. Bu 6 harften *lam* ve *ri* (ل ر), *elif lam ri* (الر) 'nın, *he* ve *ayın* (ه ع) *kef he ye ayn sad* (كهيعص) 'ın, *sin* (س) *ta sin* (طس) 'nin, *mim* (م) *ha mim* (حم) 'in altından zuhur etmiştir. Burada tekrar eden harflerin itibara alınmaması, humus ve zekâtın bu sırlarını bilenlerin eşsiz ve gayr-ı mükerrer olduklarına işarettir. Humusun bir hassası Allah, bir hassası da

Resulullah içindir ki zekât ve humus verilen kişiler için "*Miskinler kıyamet günü Allah'la birlikte otururlar*"⁴ anlamında bir hadis nakledilmiştir. Mir Fâzılî'nin risalesinde, "پس همنشین همنشین را نیکو شناسد" (Mir Fâzılî, no. 1039, vr. 55b-56a) şeklinde ifade edildiği gibi "birlikte oturanlar birbirlerini iyi tanır".

Mukattaat harflerinden başka Allah (الله) lafzından da zekât ve humus verilen insanların sayısı müşahede edilmektedir. Allah (الله) lafzındaki harfler okundukları gibi yazıldığında 14 harf (الف لام لام الف هـ) zahir olur. Bu harfler gayr-ı mükerrer şu 6 harften oluşur: ا ل ف م ه ی. Bunlar, humus müstehıkkı 6 grup insana işaret etmektedir. Zekât müstehıkkı 8 grup insana da geriye kalan mükerrer 8 harf (ال ف ل ال ا م) işaret etmektedir.

14 mukattaat harfi okunduğu gibi yazıldığında, yani eczaları alındığında 3 yeni harf (ف د و) zahir olur. Bu harflerin eczasında ise 8 harf (فی دال و او) vardır. Bu harfleri gayr-ı mükerrer yazarsak 6 harf (ف ی د ال و) zahir olur. Buradan da zekât ve humus müstehıkklerinin sayısı müşahede edilmektedir.

Mir Fâzılî'nin risalesinde bu açıklamaların arkasından, koyunun zekâtıyla ilgili hesaplar yapılmıştır (Mir Fâzılî, no. 1039, vr. 57a-58b). Şârihimiz buna değinmeden, *Taksîm-i Salât u Evkât*'ta koyunun zekâtından sonra gelen devenin, sığırın, gümüşün ve altının zekâtıyla ilgili bölümü (Mir Fâzılî, no. 1039, vr. 58b-60b) değerlendirmiştir. Bu açıklamalara göre, 5 ile 25 deve arasında hayvanı olan kişi, her 5 deve için bir koyunu zekât olarak verir. 25 deve için ise bir yaşında bir deve verilir. Burada, beşten başlayıp beş beş artarak 25'e kadar ulaşan deve sayılarında ilk beş deve sağ elin parmakları, ikinci beş deve sağ ayak parmakları, üçüncü ve dördüncü beş deve sol el ve ayak parmakları ve sonuncu beş deve de yüzdeki beş çeşit hat (saç-sakal, anfeke, bıyık, kirpik ve kaş) mukabilindedir. Ayrıca bu 5 develik artış, iki el, iki ayak ve yüz mukabilindedir.

25 ile 35 deve arasındaki mal varlığının zekâtı bir yaşındaki bir devedir. 35 ile 45 arasındaki develerin zekâtı iki yaşında bir devedir. Bu kısımda

⁴ و هم جلساء الله يوم القيامة⁴

görüldüğü gibi develerin nisab miktarı on on artmıştır. Burada ilk on artış, sağ el ve ayaktaki parmaklar toplamı, diğer on deve artışı da sol el ve ayaklardaki parmaklar toplamı hisasındadır.

46 deveden itibaren 60 deveye kadarki develerin zekâtı 3 yaşında bir devedir. 61'den 75'e kadarki develerin zekâtı 4 yaşındaki bir deve, 76'dan 90'a kadarki develerin de zekâtı 2 yaşındaki 2 devedir. Bu kısımda develerin nisab miktarları görüldüğü gibi onbeş onbeş artmıştır. Bu da, insan yüzündeki 15 hat hisasındadır. Bunlar, istiva hattı geçtikten sonra görünen 8 ümmî hat ve hatt-ı istivasız 7 ebevî hattın toplamındaki 15 hattır. İkinci nisab miktarındaki (61 ve 75 arasındaki) 15 deve artışı, bu 15 hattın mahalleri hisasındadır. 76-90 arasındaki üçüncü 15 deve artışı da, iki göz, iki kulak, iki burun deliği ve istivadan sonraki iki ağız hattıyla birlikte bunların deryâbendeleri yani görme (2), işitme (2), koklama (2), tatma (1) işlevleriyle birlikte 15 olmaktadır. Nisaptaki 15 deve artışı bunların hisasındadır.

Dördüncü grup nisap miktarı da otuz otuz artmaktadır. 91 deveden 120 deveye kadarki malın zekâtı 3 yaşında 2 devedir. Buradaki 30 deve artışı, üç uzvun yani el, ayak ve yüzdeki onar hattın toplamı hisasındadır. Eğer deve miktarı 121 olursa, 2 yaşında 3 deve zekât olarak verilir. Bundan sonra her 40 deve için 2 yaşında bir deve, her 50 deve için ise 3 yaşında bir deve zekât olarak verilir. El, ayak ve yüz uzuvlarının herbiri 22 noktası olan 28 harfin alemidirler ve dolayısıyla 50'nin mukabilindedirler. Başka bir açıdan, her bir uzvun 10 alameti 4'er unsurdan oluşmuştur ki toplamı 40 yapmaktadır. Bu 10 alamet ve 4 unsurla çarpıldıktan sonraki 40 alametin toplamı da 50'ye eşittir. Dolayısıyla, 40 ve 50 deve artışları bu hatların mukabilinde olmaktadır.

Sığırın nisab miktarı da iki türlüdür; ilki 30'dur ve bu mikat için bir yaşında buzağı verilir, diğer nisab miktarı da 40'tır ve 2 yaşında dana zekât olarak verilir. Buradaki 30, insanın el, ayak ve yüzündeki onar hattın toplamı hisasındadır. Nisab miktarı 40 olan sığır da, bu 30 hat ile yüzdeki 10 hattın mahalli toplamı mukabilindedir.

Gümüşün nisab miktarı ise 200 dirhemden başlar ve bu miktar için 5 dirhem gümüş zekât olarak verilir. Bu 200 dirhem, yüzdeki 40 hat ve bu 40 hattın 4 unsurla çarpılmasından elde edilen 160 hattın toplamı hizasıdır. Altının nisab miktarı ise 40 miskalden başlar ki bunun için bir miskal altın zekât olarak verilir. Bu 40 miskal de, 40 hat hizasıdır.

Şerhimizde, zekât bahsinden hemen sonra, bir iki cümleyle istisnâ-i munkatî'yla ilgili bazı örnekler verilmiştir ki bunların zekât bahsiyle ilgisi yoktur. Bu açıklamalar, Mîr Fâzîlî'nin *Taksîm-i Salât u Evkât*'ta "*Sana okutacağız Allah'ın dilediği hariç hiç unutmayacaksın*" (87 : 6) anlamındaki ayetin açıklamasıyla ilgilidir. Mir Fazîlî ayetin açıklamasında, unutmanın mürekkebâtla ilgili olduğu, müfredatla ilgili olmadığını söylenmiştir. Zira diğer bir ayette de "*Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd Rabbinin rahmetini hatırlamadır*" (19 : 1-2) denmiş yani müfredâtın "hatırlama" olduğu söylenmiştir. Ayrıca ayetteki "*illâ*"nın istisnâ-i munkatî' olduğunu belirtmiştir (Mir Fâzîlî, no. 1039, vr. 70a) ki şârihimiz de bu terimi açıklama gereği duymuştur. Arapça nahiv kaidelerinden olan istisnâ harfi, burada "*illâ*", iki şekilde anlamlandırılır. Birincisi istisnâ-i munkatî'dir ki cümlede illâ'dan sonraki kısmın, bir öncesinin cinsinden olmadığını ifade eder. Örneğin, "*جاننى القوم الا حمارا*" yani "Bana eşek hariç bir kavim geldi" cümlesinde "*illâ*"dan sonra gelen *himâr* yani eşek, kavimle aynı cinsten değildir. Diğer bir tür de "*istisnâ-i muttasıl*"dır ki, "*illâ*"dan sonraki kısım, "*illâ*"nın öncesiyile aynı cinstendir. Örneğin "*جاننى القوم الا ذيد*" yani "Zeyd hariç bana bir kavim geldi" cümlesinde Zeyd gelmemiş olsa dahi, kavim cinsindedir, kavme muttasıldır. Dolayısıyla, ayette zikredilen Hz. Peygamber'in kesinlikle unutmayacağı şeyler ile, "*illâ*"dan sonra gelen "Allah'ın istediği" aynı cinsten değildir. Yani, Hz. Peygamber müfredâtı asla unutmayacaktır ve Allah'ın bu konuda isteyeceği şeyler de müfredatı kapsamayacaktır.

Bu kısa nahiv açıklamasından sonra, şârihimiz daha önce Mîr Fâzîlî'nin risalesinden alıntılanmış olan "*Kur'an'da 7 hâ-mim de bu manaya işaret etmektedir*" (Mir Fâzîlî, no. 1039, vr. 8b) cümlesi ve bunun öncesindeki "*Tüm*

hafta, ay, yıl saatlerden oluşmaktadır" cümlesinin geçtiği bölümü tekrar değerlendirilmiştir.

Buna göre, bir gün, yani gündüz 12 saattir. İstivasından geçilirse 24 saat olur. Bir günün gecesini de aynı şekildedir ki toplamı 48 saattir. Buradan hareketle 7 günün saati de 336 saate eşittir. Bunun dörtte biri 84, yani 3 kere 28'e eşittir. Bir günün (gece ve gündüz) saatleri toplamının dörtte biri de 12'dir. Haftanın saatleri toplamının çeyreğiyle bir günün saatleri toplamının çeyreği toplamı 96'ya, diğer bir ifadeyle 3 kere 32'ye eşittir. İlk hesapta 28, bu hesapta da 32 olmuş oldu. Âdem'in yüz ve vücudundaki 3 uzuv (el, yüz ve ayak)daki hatlar istivasız 28, istiva ile 32 tanedir. Bu 3 kere 28 hat, 4 unsurla çarpıldığında 12 kere 28, 3 kere 32 hat 4 unsurla çarpıldığında ise 12 kere 32 hat elde edilir.⁵ Burada, 3 uzuvdan elde edilen 12 kere 28 (336'ya eşittir), bir haftanın saatleri toplamı olan 336 (7 kere 48 şeklinde ifade edilmişti) hizasında olduğu gibi, 7 *hâ mîm* de bu manaya işaret etmektedir. Zira, *hâ mîm*'in ebcedinin 48 olduğunu ve 7 tane *hâ mîm*'in ebcedleri toplamının da 7 kere 48'e yani 336'ya eşit olduğunu yukarıda belirtmiştik.

Daha sonra şârihimiz, tekrar Âdem'in toprağının 40 gün yoğrulduğunu söyleyen hadisi vererek, bununla ilgili hesaplara döner. Yukarıda açıklandığı gibi, 40 günün saatleri toplamı 960'tır ki bu da 16 kere 28 ve 16 kere 32 saatin toplamına eşittir. Ancak 40 günün saatlerinin 32 kere 32 saate eşit olduğu söylenmiştir ki bu da zarf-ı saat olan 40 ve nefis-i saat olan 24'ün, 16 kere 28'e eklenmesiyle elde edilir.

Hız. Musa'ya da 40 gün vaad edilmiştir ancak öncelikle 30 gün zikredilmiş daha sonra da buna 10 gün ilave edilmiştir. Bu şekilde ayrılmasında küllî hikmet vardır. 30 günün saatleri toplamı 12 kere 28 ve 12 kere 32'nin toplamına yani 24 kere 28 ve 32'ye eşittir. Havvâ'nın yüzünde 21 hat (7 ümmî, 7 ümmî hattın mahalli ve 7 ebevî hatların mahalli) yazılıdır, istiva hattı geçtikten

⁵ 12 kere 28 ve 12 kere 32 hattın toplamı da daha önce değinildiği gibi, bir yılın 24 kere 28 ve 32 gündüz ve gece toplamına eşittir. Bununla ilgili hesaplar ve çıkarımlara daha önce değinmiştik.

sonra 24 hat olur. Bu hatlar, 30 günün 24 kere 28 ve 32 saati mukabilindedir. 30 günün saatlerindeki 12 kere 28'in de 12 kere 32 olması ve böylece 30 günün saatlerinin 24 kere 32 saat olması için, 12 kere 28'e zarf-ı saat olan 30 ve 18'in eklenmesi gerekmektedir.

30 güne eklenen 10 günün saati ise 4 kere 28 ve 4 kere 32 saatin toplamına eşittir. 4 kere 28'e, zarf-ı saat olan 10 günü ve 6 saati eklersek 4 kere 32 elde ederiz. Böylece 10 günün saatleri toplamı 8 kere 32'ye eşit olmuş olur. Bunu, 30 günün saatleri olan 24 kere 32'ye eklersek, 40 günün saatlerini buluruz ki 32 kere 32 saattir. Hz. Musa'ya vaad edilen bu 40 günde, ilk önce 30 gün daha sonra da buna ilaveten 10 gün verilmesinin hikmeti 30 günden Hz. Havvâ'nın yüzünün müşahede edilmesidir. Zira Havvâ'nın hilkatine ulaşılmayınca, Hz. Âdem'in müşahedesi mümkün değildir. Âdem'in hilkati beyanında Fazlullah'ın şu beytiyle (Fazlullah, no. 1003, vr. 1a) incelemiş olduğumuz şerh sona ermiştir: "*Dört kirpik, iki kaş ve baştaki saç, yüce Tanrı'dan gelen 7 hattır.*"⁶ Dolayısıyla bu 7 ümmî hat bilinmeden Âdem hilkatinin de anlaşılamayacağı açıklık kazanmıştır.

⁶ چار مژہ هر دو ابر و موی سر

هفت خط اند از خدای دادگر

Şerh-i Taksîm-i Salât u Evkât

94b

1. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَ بِفَهٗٓ٧ نَسْتَعِیْنِ
2. قوله جلّ اسمه جاودان نامه الهی⁸ کلام صاحب کمال که بیان سی و دو کلمه و همه اشیا هکره و سرّ توحید
3. در وقتی که سر از مظهر مخاطب و راوی با خود نتیجهء چند همراه داره مخاطب تصوّر
4. نکره که مَنْ ادركن که خو ادرك نی خو ادركی که تسلیم ادرك بَبُو اتجلی خدایی که
5. نکره که مَنْ ادركن که خو ادرك نی خو ادركی که تسلیم ادرك بَبُو اتجلی خدایی که
5. ہی şadaqallah bunda ki buyururlar bir vaqt ki sırr-ı tevḥīd muḥātabıñ mazharından
6. baş yukaru getüre kendü ile bir kaç netice hem-rāh tutar muḥātab taşavvur eylesün ki
7. ben ol derkem ki ol ol derk degildir ki ol ol derkdir ki teslīm ola ol derke
8. ol tecellī-i ḥüdayīdir ki anda (andan) gelür zāhir olur ba‘zı ṭālibān-ı ḥaqq bu (faḳīr)⁹ u ḥaḳīrden suāl
9. eylediler ki ol sırr-ı tevḥīd ile hem-rāh olan netice nedir ki bu kadar tenbīh buyururlar ki sırr-ı tevḥīdi
10. idrāk eden derki kendü derki taşavvur eylesün bu maḥalde bir suāl daḥi vārid olur ki
11. eger kendü idrāki taşavvur iderse ne lāzım gelür cevābı aşağada zuhūr ider bu beyānı
12. kemāliyle fehm ve idrāk eylemek bir muḳaddimeye muḥtācdır ve ol budur ki ādemden ḥātem-i enbiyāya
13. gelince enbiyā ki geldiler her biri ‘alā ḳadri merātibihim tevḥīd-i ḥaqqı ve vaḥdet-i zāt-ı muṭlaḳı ḳavli

⁷ بفضله şeklinde okunması gereken bir kısaltmadır. Metinde geçen kısaltmaları, daha kolay anlaşılması için bundan sonra okunması gerektiği şekliyle yazacağız.

⁸ Diğer nüshada ve *Taksîm-i Salât u Evkât*'ta جاودان نامه الهی جلّ اسمه şeklinde yazılmıştır.

⁹ Ali Emîrî Farsça, no. 1039'da öaûir.

14. mermûzu ile ve fi'îlî mermûzu ile (ķavl-i mezbûruyla ve fi'l-i mermûzuyla) zühûra getürüb sırrını ve ĥaķîķatını beyân eylemediler ĥuşuşan
15. ĥazret-i sultân-ı enbiyâ şallallâhu 'aleyhi ve sellem bir vechle الكلم بجوامع ال ve بُعِثَتْ بِجَوَامِعِ الْكَلِمِ ve وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا
16. لا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتُعْجَلَ بِهِ إِلَىٰ إِنَّ عَلَيْنَا ĥükmüyle cāmî'-i cemî'-i kelimât iken وَعَدَلْنَا tenbîhiyle وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا
17. beyân-ı men 'indehü 'ilmu'l-kitâb

95a

1. oldu eger sebab nedir deyü suâl olursa bu mes'ele-i şerîf cümlesine cevâb kâfîdir
2. فى المسيح اگر کسی از ترسا سؤال کند که سبب چه بود که عيسى عم گفت که هر چه من
3. با شما گفتم باشارت بود این بار که بیایم همه را ظاهر گردانم یعنی این زمان ظاهر
4. نمى کنم جواب از براء آنکه آن وقت ظاهر نمى توانست کردن که همه کلمه که (همه که) سى و دو بود و او
5. مظهر همه دران وقت نبود دانست که در وقت دیگر در مظهر دیگر ظاهر شود بهمه
6. تلقظ کند و بتمامى خلقت و آفرینش کلمه درو ظاهر شود و آن زمان ظاهر توان
7. کرد و اگر نه بیان خلقت که در مقابل کلمه است چون سى و دو کلمه بر زبان او روان نیست
8. şadaķallah (celle celâluh) ve ĥazret-i zekeriyyâ aĥvâlinde vâķi' olan ĥükm-i tenzîl
9. اِنَّكَ اَنْ لَا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَةَ اَيَّامٍ اَلَّا تَعْلَمَ ĥâle' llâhu te'âlâ daĥi bu ma'nâyı bildirir kemâ
10. رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي اَمْرِي وَاَحْلِلْ عُقْدَةَ مِنْ اِلَّا رَمَزًا ĥazret-i müsâ daĥi
11. buyurdular ki taleb-i inşirâĥ-ı şadr ve ĥall-i 'ukde-i lisândan ki lisân
12. maĥall-i (mażhar-ı) zühûr-ı beyândır rüşen delîldir bir şâĥib-i beyâna intizâr çekdüklerine ki gele

13. inşirâh-ı şadr idüb lisāndan ‘uqde-i ḥall ide nite ki ḥazret-i risālet-penāh (‘aleyhi's-selām) daḥi buyurdular ki
14. isterdim ka‘bede bir ḥapu açam ammā ḥavm-i ḥureyş cedīdū’l-islāmdir قَدَرِ اسْتَدَارَ الزَّمَانِ
15. olduḡda şāḥib-i zamān bir şāḥib-i zamāniñ heye’atı üzre devr ider
16. olduḡda şāḥib-i zamān zuhūr idüb ka‘be sırrın ve ḥaḳıḳatini zuhūra getürüb beyān ide
17. ve ol mübeyyin kim olacaḡın yine bir ḥadış-i şerīfle ta‘yīn buyurdular ki أَوَّلِ عَلِي
18. و آخر مهدى بيت عزيز من اگر نيك اعتقادى مدان جز فضل حق مهدى و هادى

95b

1. ve ol mehdī-i ḥaḳıḳīniñ zuhūru şol zamān olsa [zuhūr itse] gerek idi ki dāire-i nübüvvet ve dāire-i
2. velāyet ki şūret ve ma‘ni-i ādemden ‘ibāretdir itmām bula pes bu ḥatmīniñ neticesi sırr-ı
3. ulūhiyyet ve beyān-ı ‘ilm-i esmā ve zuhūr-ı ḥaḳıḳat-i eşyādır niteki buyururlar بيت حقیقتى
4. ve ḥazret-i ādem ḥalīfe-i همه عالم زمان دولت ما چون رسيد پيدا شد
5. ḥaḳ olduḡuna sebep ‘ilm-i esmā ve beyān-ı ‘ilm-i esmādır (ve) çün her ferzend ḥalef-i ādem ki ‘ilm-i esmā
6. ve sırr-ı tevḥīde maḡhar ola ādemden mīrāş alub ḥilāfetden bī-behre degildir ve ḥaḳıḳatde
7. ḥalīfe ‘ayn-ı müstaḥlefdir bu sebebden buyururlar ḳavluḥū celle celālūh از هر جا که سرّ من سرّ واکه (كى)
8. şadaḳallah ya‘nī her yerden (yerde) ki benim sırrım baş ura ol menem pes āña bu mertebe-i ḥilāfet

9. netîce-i sırr-ı tevḥîddir feemmâ ol vaḳt dimesün ki bu merâtib baña kendü idrâkimden
10. ḥâşıl olmuştur ânîñçün buyururlar ḳavluhü celle celâlüh خو ادرك نى خو ادركى
که تسليم ادرك
11. şadaḳallah zîrâ bundan evvel ‘âlem-i taḳlîdde iken
12. bir idrâk ile müdrik idi ‘âlem-i taḥḳîḳe eriştikte idrâk-ı ḥaḳḳa vâşıl oldu
13. pes gerekdir ki derk-i evveli derk-i ḥaḳḳa teslîm ide bir maẓharda [iken] iki derk bulunsa
14. şirkden ḥâlî olmaz ve tamâmı bu mes'eleniñ taḥḳîḳin ol sulṫānu'l-‘ârifîn ve pâdişâh-ı
15. ehlü'l-yaḳîn ḥalîfe-i ber ḥaḳ ‘aliyy-i a‘lâ ḥazretleriniñ maḥşer-nâmesinden (ḥazretleri maḥşer-nâmesinde) bilmek olur ki
16. buyururlar ki چون نفعه الهى از سى و دو کلمه او دمیده شود بدانند که بیکبار که
17. ایشان بودند هرگز بهیچ وجه از وجوه ایشانرا این ادراک نبوده است و همیشه تا
18. ya‘nî buyururlar (بوده اند) در عالم تقلید و تصوّر بوده اند صدق خلیفه الله

96a

1. çün nefḥa-i (neḥḥa-i) ilâhî anî si o do kelimesinden demîde olmuş ola bileler ki bir uğurdan ki ânlar ki
2. var idi vechlerden hiç vechle ânlara bu idrâk olmamişdır ve dâim tâ var idiler ‘âlem-i
3. taḳlîdde ve taşavvurda idiler ve bir yerde daḥi buyururlar هر که این معنی (را) ادراک کند
4. بى شك و شبهه و ريب و شيب حيات جاودانى حاصل کرده در جنت جاودانى صورتا
5. و معنا که بعد از خرابی بدن خواهد بود داخل شده باشد و بر خاستن عبودیت بوجهی
6. از ان خواهد بود که تا مادامکه در عالم تقلید بود تصوّر عابدی و معبودی داشت پس

7. هر گاه که وجود عبد موجود باشد نا چار او را بعبودیت معبود خود قیام باید نمود
8. تا فرمان برداری خواجه خود بجایی آورده باشد اما درین روز که حضرت فضل رب العالمین و مالک
9. یوم الدین جل جلاله و عم نواله و لا اله غیره خطاب لمن الملک الیوم در داد چون فردی
10. از افرادی (افراد) موجودات رها نکرده بود که باقی باشند که بیکبار همه را در دریایی محیط فنایی
11. قهر خود منقس و نیست گردانیده بود لا جرم ناچار شد که بجواب خود مشغول شود
12. و بگوید که الله الواحد القهار که صوفی نامان از غایت شرک باصطلاح خود در میان
13. و احدیت و احدیت تمیز کرده اند و ندانسته اند که بحکم این آیت و احدیت احدیتست
14. و احدیت و احدیت که هم خود فرموده اند عاشق او معشوق او اسم او مسما او
15. عاقل او و معقول او فاعل او مفعول او ظاهر او باطن او اول او و آخر او بدلیل
16. نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ پس در [هر] مظهري که ظهور کند چون مظهر را
17. عین خود ببند و صورت جمال با کمال خود داند لا جرم نگران و عاشق شیدا و سراسیمه
18. دیدار خود شود و عشق [بازی] پاک با طهارت صورتاً و معنا بران صورت و جمال

96b

1. با کمال خود آغاز کند که قدر بندگی خود را هم خود داند نه غیر و اغیار و اهل انکار
2. که خود فرمود قوله جل جلاله قوله تعالى وَأَعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ بیت خدا را ازان می پرستد
خدا که علم پرستیدن
3. از ما نبود پس ای طالب علم و ای نحوی وضع حتی که از برای انتهای غایت است
4. راست بوده باشد و همان عبودیت مع شیء آخر بر جا باشد و چون حسن معشوق را
5. از مشتاطه حقیقی زیب و زینت و آرایش دگر بحکم وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ که
6. نبود بدید آمده باشد لا جرم عاشقرا نیز بآن مقدار بلکه از کمال عشق آنست که
7. بران زیاده گرداند بدلیل وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ جانسپاری و خدمتکاری
8. و نماز و نیازی بسر بازی (نامز بازی) بی شک و شبهه می باید که حاصل باشد اگر در واقع مظهر
حق و عین
9. bu mes'ele-i şāniniñ ma' nāsı oldur ki
buyururlar pes
10. ey tālib-i 'ilm ve ey ḥattāi vaż' idici nahvī ki intihā-yı gāyet içündür rāst
olmuş ola

11. ve hemân 'ubūdiyyet şey'-i âher ile yerinde ola bu âyet-i kerîmeniñ ma'nâsıdır ki buyurur **وَاعْبُدْ رَبَّكَ**
12. **حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ** ya'nî ve 'ibâdet eyle perverdigârına saña yaqîn gelinceye dek hattâ kelâm-ı
13. 'arabda iki ma'nâya gelür biri intihâ-yı gâyet içündür biri daħi me'a ma'nâsına gelür
14. bu maħalde bir vecihle me'a ma'nâsınadır ya'nî 'ibâdet ile yaqîn gelmek ile bile ki ħâzret-i ħalîfetu'l-
15. İlähîñ buyurdıkları **وَهُمَا عِبُودِيَّتٌ مَعَ شَيْءٍ آخَرَ بَرِّ جَابِشٍ** ya'nî 'ubūdiyyet
16. yaqîn ile bile yerindedir terk olunmaz ve yaqîn budur ki 'ibâdetden liķâ-i ħüdâ-yı te'âlâ
17. müşâhede oluna niteki bir âyetde daħi buyururlar **فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ**
18. **بِئْتِ** ve şalâĥiyyet-i küllî şalâtdadır pes netice-i 'ibâdet liķâ oldu

97a

1. **وَأَنْجِهَ طَاعَتِ بُوْدِ مَا رَا دَرِ خِيَالِ بُوْدِ مَرَأَةِ جَمَالِ ذُو الْجَلَالِ** ve daħi ol ki ħâzret-i
2. ħalîfetu'l-lâh şalla'l-lâhu 'aleyhi ve sellem buyurdular ve çün ma'şûk ħüsnüne meşâṭ-ı ħaķîķîden bir ġayrı zîb u
3. ziyet ve ârâyiş be ħük-m-i **وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ** ki yok idi peydâ olmuş ola lâ-cerem 'aşîķa
4. daħi lâzımdır ol miķdâr belki kemâl-i 'aşķdan oldur ki anıñ üzerine hem ziyâde eyleye
5. be delîl-i **وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ** cân-sipârlık ve ĥidmetkârlık ve namâz u niyâz
6. serbâzlık eyleye bî-şekk ve şübhe gerektir ki ħâşıl ola eġer vâķi' de mażhar-ı ħaķ ve 'ayn-ı ħaķ olmuş

1. mûsâya liķā ve kitāb virmekden ötürü otuz gün ile otuz gice ve tamām eyledik otuzu
2. onla pes tamām oldu rabbiniñ vaķtı kırķ gün ve gice ile mir fâzılî ĥazretleri buyururlar ki
3. bu ĥürmetlü āyetde ki ĥaķ te'ālā rü'yetini evvel otuz gice ile va' de eyledi ve āĥir onla tamām
4. eyledikleri bu faķîr u ĥakîre bir vech yüz gösterdi ve ol budur ki rü'yet-i ĥaķ evvelā şüret-i
5. ümmîdedir nā-tamāmıķ ile ki üç yedi ĥaķdır ve ĥaķı-ı istivā ile üç sekiz ĥaķ olur
6. pes yigirmi dört ĥaķ zuhūr ider otuz gice ile otuz günüñ sâ'ati berāberinde zîrā ki
7. çihil şebānrüz si o do kerre si o do sâ'atdir ancılayın ki ĥazret-i şāĥib-i te'vîl fermüde end celle celālüh
8. pes otuz gice günü ile yigirmi dört kerre si o do sâ'at olur yigirmi dört ĥaķı-ı ümm
9. muķābilinde her bir ĥaķ si o do sâ'at berāberinde tā delālet ide ki si o do kelime bir kelimedir ve bir kelime
10. si o do kelime çün sekiz ĥaķ daĥi ba'de'l-bülüg gelir mütemmim-i şüret-i ebevîdir deh şebānrüzüñ
11. sâ'ati muķābilinde ki sekiz kerre si o do sâ'atdir رَبِّهِ أَرْبَعِينَ مِيقَاتٍ فَتَمَّ بَعْثُهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ
12. وَلَقَدْ رَأَاهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ
13. bu mertebededir ve vech-i insānda bir vechle si o do kerre si o do ĥaķ vāķi' olmuşdur çihil

14. şebānrūzuñ sâ'ati muqābilinde ancılayın ki bir si o do siyah ḥaṭdır ḥāl maḥal ve bir si o do
15. daḥi on altı beyaz ve on altı ḥaṭ göz kulaḫ burun aḡız deryābendeleriyle ve iki
16. si o do daḥi dişlerdir ḥāl ve maḥal ve dört si o do etleri dişleriñ ḥāl ve maḥal iki taraıdan
17. ki ḥāfız-ı dendāndır pes sekiz si o do olur çün 'anāşıra ḍarb idesin si o do kerre
18. si o do olur ve's-selām eger sâil su'āl eylese ki ḥazret-i şāḥib-i te'vīl celle celālüh bu beyānı

98a

1. 'aşera āyāt-ı mūsāda ta'ayyün buyurmuşlardır bu idrākiñiz şāḥib-i te'viliñ idrākiyle ne münāsebeti vardır
2. cevāb oldur ki āb u bād u āteş çün kâbiliyyet-i şüret ve ḥaṭ dutmaz nākız olurlar ve şüret-i
3. ḥavvā nākız düşmüşdür pes münāsib olalar ve çün ḥāk kâbiliyyet-i şüret ve ḥaṭ dutar tamāmdır
4. ve şüret-i ādem tamām düşmüşdür pes münāsib olurlar ve bu ma' nā وَأَثْمَانَهَا
بِعَشْرٍ karīnesinden
5. ma'lüm olur ve ḥaḫḫiñ iki eli daḥi ki اربعين صباحاً buyurdu si o do
6. ḥaṭdan ibāretdir zīrā ki yedi ḥaṭṭ-ı ümmī kendi maḥalliyle on dördtür ve ḥaṭṭ-ı istivāyla on altı
7. olur حجر الاسود يمينا الله في الارض buyurdu pes ḥaḫḫiñ iki eli 'ibāret ola on dört
8. ḥaṭṭ-ı ümmī ve ebevī ki maḥalliyle bist o heşt ve ḥaṭṭ-ı istivāyla si o do olur pes eger taḥmīr örtülmek ma'nāsına olursa

9. ziyâde hoş olur bir vechle bâ-yı biyedî bâ-yı muķâbele olur ya' nî yoğurdum
gil-i âdemi çihil
10. şebânruzda ki si o do kerre si o do sâ'at olur kendi iki elim muķâbelesinde ki
si o do haţţ-ı vech-i
11. insândır ya' nî zühûr-ı âdem bir zamâdadır ki ol zamânda bir kelime si o
dodur ve si o do kelime bir kelimedir ve âdemiñ
12. balçığı yoğrulmaķ 'ibâretdir haţţ-ı ümmî ve ebevî birbiriyle yoğrulmaķdan
zîrâ ki âdem balçığı
13. müstelzimdir 'anâşıra ve 'anâşır-ı erba'anîñ nisbeti bu iki şüretle söylenmiş
oldu ve's-selâm
14. ve ol ki hudâ-yı te'âlâ vücûd-ı âdemi bir kabza hâkden yaratdı kinâyetdir ol
haţdan ki men' olunmuş-
15. dur şüret-i havvâdan hilkat-i âdemiñ zühuru ol men' olan haţ sebebiyledir ki
hâk didi
16. haţ diledi ve ol ki kırk 'arş yer içine gitdi ya' nî kırk haţ havvâ yüzünden ol
men' sebebiyle
17. peydâ oldu zîrâ ki âdem yüzünde haţţ-ı istivâ ile on altı siyâh haţdır ki hâl ve
18. maħal si o do olur ve on altı daħi beyazdır cemî' kırk sekiz olur ve bu kırk
sekizden sekizi

98b

1. maħvdır havvâ yüzünden kırk қalur bir vechle daħi ol men' olan ân sekiz haţ
daħi hem kırk olur
2. zîrâ ki 'anâşır ile kırk¹² ve 'anâşırsız sekiz kırk olur ve's-selâm ve ol ki rub'-ı
dînârda eli kaţ'

¹² Mir Fâzılî'nin eserinde bu 32 olarak geçmiştir ki doğrusu 32'dir.

3. iderler allahu a'lem şüret-i havvâdan 'ibâretdir zîrâ ki çün حقوى الرحمان tutdı ancılayın-
4. dır ki bir ğayrı kimesneniñ haqqın uğurladı haq te'âlâ didi meh ya'nî bu şüretden girü dur
5. ve eliñ tut çün yedi kitâbet ki ba'de'l-bülûğ gelür mağalliyle on dört haqq-ı istivâ on altıdır
6. ve şüret-i raḥmân ma'rifetine dâhıldir andan men' olundu ancılayındır ki anıñ bir eli kesilmiş oldu
7. zîrâ ki ma'lûm oldu ki tamâm-ı huṭûṭ iki eldir pes nişf-ı huṭûṭ bir el olur ve bu ki yemîni
8. kaṭ' iderler evvel ol cihet iledir ki وَكَلَّمَا يَدَيْهِ بِعَيْنٍ buyurdu ve bu ki rub'-ı dînârda kaṭ'
9. buyurdular ol cihet iledir ki huṭûṭdur ve huṭûṭ dînârdır zîrâ ki kelime-i künden vücûda
10. gelmişdir ki kün altı harfdır ancılayın ki dînâr altı rengdir ve daḥi ta'zîm yüzünden âna dînâr
11. dirler ve's-selâm der beyân-ı çihil sâl ol i'tibâr ile ki her yıl yigirmi
12. dört kerre bist o heşt ve si o do gice ile gün ider toḫuz yüz altmış kerre bist o heşt ve si o do gice ile gün ider
13. kırk yılıñ günü üç yüz altmışdan iki yüz kırk kerre bist o heşt ve ikiyüz kırk kerre si o do gün
14. ki cem'an dört yüz seksen kerre bist o heşt ve si o do gün ider ve kırk yılıñ gicesi daḥi ancılayın dört
15. yüz seksen kerre bist o heşt ve si o do gice ider ki cem'an toḫuz yüz altmış kerre bist o heşt ve si o do gün ile gice ider

16. eyle ki kırk günün sā'ati gicesiyle yigirmi dörderden toköz yüz altmış sā'at ider pes
17. kırk yılın günüyle gicesinden hâşıl olan toköz yüz altmış kerre bist o heşt ve si o do günüyle gice
18. kırk günün sā'ati muqâbelesinde oldu ki taħmîr-i ħazret-i âdem anda vâķi' olmuşdur

99a

1. kırk ħať kırk gün muqâbelesinde her ħať şeş cihet ile 'anâşırdan kırk kerre yigirmi dört
2. ider cümle ħať kırk kerre yigirmi dört sā'at muqâbilinde ki her ħať bir sā'at muqâbilinde olur
3. taħmîr-i erba'inde ve yine her bir ħať si o do rûz yâ bist o heşt rûz muqâbilinde olur zîrâ kırk yılın her bir yılı
4. üç yüz altmış gün ider ve üç yüz altmış gice ki on iki altmış olur ki on iki kerre bist o heşt
5. ve on iki kerre si o do olur ki cümle yigirmi dört kerre bist o heşt ve si o do ider bu bir yılın gün ile gicesi
6. ki yigirmi dört kerre bist o heşt ve si o do itdi bir ħať izâsındadır ki şeş cihetden 'anâşıra ħarb
7. olunsa yigirmi dört ħať olur pes evvel taķsîmde kırk yıl izâsında olur yine her ħať
8. yigirmi dört olmaķ i' tibariyle her bir ħať her bir yılın yigirmi dört kerre bist o heşt ve si o do günüyle gicesi
9. izâsında olur eyle ki şâĥib-i kitâb buyurur qavluhū ودر ازاء سی و دو روز یا بیست و هشت روز در

10. و باز سی و دو روز ازان بیست و چهار بار سی و دو و یازدهمین نبوت تم ساعتست
11. ya' nı kırk yılın her bir yılından hâşıl olan yigirmi dört kerre si o do gün ve bist o heşt gün ki her günün
12. yigirmi dört sâ'ati izâsında vâki' olmuş idi yine her ol si o do günün sâ'ati yigirmi dört
13. kerre sâ'at ider ve bist o heşt günün daği sâ'ati kezâlik yigirmi dört kerre bist o heşt sâ'at ider her günün
14. yigirmi dört sâ'ati berâberinde ve her günün yigirmi dört sâ'ati hâzret-i âdemiñ yigirmi dört hâttı muķâbilinde
15. ki aşda kırk hâttı şeş cihet vâsıtasıyla 'anâşıra đarb idüb kırk kerre 24 peydâ
16. etmiş idi pes dükeli taķsimât vech-i âdemiñ bir hâttı muķâbilinde oldu ki ol bir hâttı bir kelime-i
17. mücerredenîñ 'alemidir ve's-selâm نطفه در بیان پرورش
18. در رحم مادر نزول کرد در چün nuṭfe baba arķasından چون نطفه از ظهر پدر

99b

1. ana rahmine nüzül eyledi اول ماه تربیت قرار و سکون یافت و سükün buldu
2. evvel ayda terbiyyet idici zühaldir çün zühâl âdem-gü gibidir gerekdir evvel terbiyyet کننده
3. iden zuhal ola دوم مشتری تا هفتم قمر و ikinci müşteri tā yedinci kamer چون مولود
4. البته صاحب این هفت کوکب فیض خود را رسانیدند چون بعد از هفت ماه متولد شود
5. ol cihet ile ki bu yedi yıldız feyzleriniñ perverişin buldu çünân ki evvelde بجهت آنکه این هفت کوکب فیض خود را رسانیدند
6. zühâl müstevlî elbette hayât şâhibidir
7. idi ki در و هیچ نقشی küdüretsiz âb-ı şâfî idi آب صافی بیغش بود

8. ve şüret ve صورت منصور نبود ve anda hiçbir naqş zâhir degil idi ظاهر نبود
9. taşavvur olunmaz idi مشتریست ve در دوم ماه مستولی مشتریست
10. idi گراید رنگ آب سرخی گراید این rengine döner çün müşteri şerî' atler kevkebidir zâhirine
11. و باد گرم درو پیدا آید hüküm ider uyuşmuş kan gibi nesne zâhir olur
12. و در ماه oğur veled onu hükemâ ve حکما او را ولد خواند peydâ olur ıssı yel anda
13. ve üçüncü ay müstevlî merrih idi merrih hâlifeler yıldızdır ve سیم مستولی مریخ بود
14. vüçüd-ı insân daği hâlif-e-i nuḡḡdur endâmlar ayrılmağa başlar ki âña ulu endâmlar oğurlar
15. و در ماه چهارم baş gibi ve gönül ve ciger ve dükeli endâmlar mu'ayyen olur مستولی
16. ve dörtüncü ay güneş olur havâlesi güneş maḡâmında hazret-i 'îsâ ki kelimedir ve آفتاب باشد
17. و صاحب ruḡdur qarâr etmişdir ol maḡâmda endâmlar kemâliyle mu'ayyen olur صاحب
18. و صاحب روح گردد ve sâhib-i kuvvet olur ve قوت شود ve sâhib-i ruh olur

100a

1. و در ماه پنجم harekete gelür اورا کودک خوانند hükemâ âña küdek oğurlar مستولی زهره بود
2. ve beşinci ay müstevlî zühre olur çün zühre hûb cemâller ve şâd u feraḡ yıldızdır درین
3. و در ششم ماه عطارد bu hâletde tamâm şâdlıḡlara gelür و شادی در آید مستولی
4. زبان uḡârid kâtib-i felektir ve altıncı ay uḡârid havâle olur terbiyyetine uḡârid kâtib-i felektir و گشاده گردد

5. ومویها بر آید و صورتش و dili açılır ve reng u rüy tamām olur و لونش تمام شود
6. ve ودر ماه هفتم مستولی قمر بود ودر ماه هفتم مستولی قمر بود ve kıllar zühür ider ve şüreti itmāma irişür ve باتمام رسد yedinci
7. بجهت ay kamer havāle olur eger bu ayda çoğa diri olur اگر درین ماه متولد شود بزید
8. وطبعها و قوتهای ol cihet ile ki yaradılışı tamām olmuşdur آنکه آفرینش تمام گشته است
9. 9. dükelı yıldızlarıñ tabı̄'atlarıñ ve kuvvetlerin tutmuşdur همه کواکب فرا گرفته است باز در ماه هشتم
10. تمامی خونها فسرده گردد girü sekizinci ay nevbet zühale irişür نوبت بزحل رسد tamām-ı kanları
11. dökmüş olur evvelki nevbette چونکه در اول که نوبت پرورش زحل بود
12. zühaliñ idi ve dökmüş āb-ı şāfı̄ idi و در مرتبهء آب صافی بود و فسرده طبع بود
13. tabı̄ idi ve dirlikden hı̄ç cān baqiyyesin dutmaz idi و از حیات هیچ رمقی نداشت
14. mertebede böyle idi درین مرتبه او را موت طبیعی لازم است اگر درین ماه هشتم متولد شود
15. olmaz زیرا bu mertebe āña mevt-i tabı̄'ı̄ lāzımdır eger bu sekizinci ayda çoğa diri
16. پس نزید و نزیستن zırā sekizinci ev ölüm hānesidir خانه هشتم خانه مرگست
17. pes diri olmaz ve diri olmamasına sebep bu zıkr olunan او بسبب این خواهد بود
18. ve hükemā bu zıkr olunmuş şarık nesnelere mütefiklerdir و جميع حکما برین طریق مذکور متفق اند

100b

1. همچو نوبت ve çoğuzuncu ay girü müşteri havāledir و در ماه نهم باز مستولی مشتریست اول
2. evvelki nevbette gibi kuvvet قوت گیرد و رنگ دیگر باره بر اعضا و جوارح او پیدا گردد

3. و حیات وی قوت گیرد و دutar ve bir kerre daği a'zâ ve eñleri üzre renk peydâ ider
بیرون
4. زیرا که بعد از این ve ânũñ hayâtı kuvvet dutar ve şalınmağa başlar
توقف
5. Zîrâ ki bundan şoñra durmağ lâzım olmaz ve bu
mertebe üzre
6. و هفت دوازده را بعناصر ħatmeder ve's-selâm mîr fâzîlî ħazretleri buyururlar
7. 48 anâşıra ħarb itseñ her on ikiyi hemân murâd ضرب کنی چهل و هشت می شود
8. olur yedi kerre on iki üç yüz otuz altı olur hafta sâ'ati gibi ki yüz altmış sekiz
9. و آنکه در جاودان sâ'at olur her gâh ki istivâsından geçesin 336 sâ'at
10. ya'nî ve ol ki der cāvidānâme-i ilāhîde ħazret-i şāhib-i te'vîl celle celālüh
قوله جلّ جلاله یک ساعت را
11. bu ma'nāya اشارت بدین معنیست iderler kıسمت bir sâ'ati ikiye بدو قسمت میکنند
işâretidir
12. zîrâ ki buyururlar ساعت از ساعت ماه و سال مرکزیند از ساعت
hafta
13. ve قوله جلّ جلاله و ساعت بیست و چهار بو sâ'atlerden
sâ'at
14. ya'nî girü bir sâ'ati 24 olur بکری قسمت که بدو قسمت
15. ya'nî iki yarım sâ'at olur ki ikiye kıسمت idesin بو نیم ساعت
16. ya'nî anları ilet dağîqaya ve şāniyeye قوله جلّ جلاله خانه بپر بدقیقه و ثانیه و ثالثه
17. ve şālişeye ya'nî ol kıسمتleri ilet dağîqaya ve şāniyeye ya'nî istivālarından
geç
18. ya'nî bir gün yigirmi dört قوله جلّ جلاله یک روز بیست و چهار ساعت بو

101a

1. sâ'at olur نیم روز و نیم شب و نیم روز ya'nî gicenîñ ve günũñ daği istivâsından

2. geesin yarım gice ve yarım gün قولة جلّ جلاله و چهل و هشت چهار يك ساعت يا‘nĩ kırık sekiz
3. olur sã‘at daği istivãsından geesin چهار يك ساعت چهار يك شب و روز يا‘nĩ sã‘atiñ
4. ahãr yeki dördüncüsü ve giceniñ ve gnñ ahãr yeki و دو قولة جلّ جلاله سه سي و يا‘nĩ üç si o do olur
5. ki bu mağalde beyãn buyururlar بو چهار يك هم چهار شش و شش يا‘nĩ قولة جلّ جلاله نود و شش يا‘nĩ toğsan altı
6. hem ahãr yek olur اکنون چهار يك ساعت دوازده است يا‘nĩ sã‘atiñ ahãr yeki on ikidir
7. geesin yarım gice ve yarım gün قولة جلّ جلاله و چهار يك شب و روز که شب و روز که هفته مراد است يا‘nĩ gice ve gnñ
8. ahãr yeki ki şeb ve rz-ı hefte murãddır چهارست و هشتاد يا‘nĩ seksen dürtüdür يا‘nĩ
9. seksen dört sã‘atdir هر دو با هم حساب کنی يا‘nĩ n her ikisini bir biriyle řesãb
10. idesin ya‘nĩ haftanıñ seksen dört sã‘atiyle sã‘atiñ ahãr yeki ki on iki sã‘at olur
11. birbiriyle řesãb idesin 96 olur ol ki buyurdular روز هفته مرادست ki şeb u
12. rzdan murãd haftadır يا‘nĩ n sã‘at ikiye ksmet ola lãzım gelür ki gice ile gün
13. daği ksmet ola zĩrã ki sã‘atiñ zarfıdırlar pes hafta ki yedi gün ile yedi gicedir
14. istivãsından geesin iki yarım olurlar ki dört yedi olur her yediniñ sã‘ati
15. on ikişerden 84 sã‘at olur nefs-i sã‘atiñ ahãr yeki ki on ikidir
16. haftanıñ ahãr yekiyle cem‘ olıcağ toğsan altı olur ki üç si o do olur pes

17. ol ki buyururlar و وقتى که چهار یک این حساب سه سی و دو شد تمامت حساب دوازده سی و دو
 18. باشد ya' nî bir vakt ki bu ḥesābîñ çahār yeki üç si o do oldu tamām-ı ḥesāb on iki

101b

1. si o do olur zîrā hafta ki dōrt yedi oldu bir yedisiniñ sâ' atıyle on iki
 2. sâ' atı cem' idüb üç si o do olıcağ biri de üç yedi ile üç on iki sâ' at
 3. kâldı idi pes her yediniñ sâ' atıyle on iki sâ' atı cem' idesin her birinden
 4. üçer si o do zâhir olur ki toğuz altı üç si o do olur evvelki üç si o do ile tamām on
 5. و آنکه در آخر کلام می فرماید که نود و شش نهم چهار یک بو iki si o do olur
 6. اشارت یاربت ya' nî ve ol ki āḥir-i kelāmda buyurur ki toğsan altı hem çahār yek olur بو وجود
 7. یعنی چنانکه چهار یک این حساب سه سی و دو و یا' nî vücūd-ı insāna işāretdir انسانست
 8. چهار یک آن سه موضع dodur ya' nî ancılayın ki bu ḥesābîñ çahār yeki üç si o do
 9. üç mevzi' i daḥi üç si o do dodur vücūd-ı insānîñ ol üç mevzi' i daḥi üç si o do
 10. ammā gerekdir ki vücūd-ı insānda daḥi on iki si o do buluna zîrā haftaniñ sâ' atlerinde
 11. bulundu ki çahār yeki üç si o do olur niteki tafşîle beyān olundu ve vücūd-ı insānda
 12. daḥi bulunduḡu şöyledir ki ol üç mevzi' ki vech ve el ve ayağdır her biri
 13. si o donuñ maẓharıdır her gāh ki ol üç mevzi' i ' anāşıra đarb idesin rāst on
 14. iki mevzi' olur her birinde si o do mevcūddur ki çahār yeki üç si o do olur hafta ḥesābına
 15. قد استدار الزمان على هيناته أي على هينات ki muḫābıḡ ve muvāfıḡ vāḡi' olmuşdur
 16. قوله العزيز و صورت امی بخط استوا ki murād ādemdir ve's-selām

17. در مقابل ساعت *ya' nî ve şûret-i ümmî yigirmi dört haţdır* چهار خط است
18. *ya' nî bir ayın sâ' atleri muķābiline ki bist* یک ماه که بیست و چهار بار سی و دو است
o

102a

1. *çahâr kerre si o do'dur* باشد چهل روز یک ماه باشد *ya' nî pes bu cihetden oruc* چهل روز یک ماه باشد
bir ay ola
2. اگر سائل سوال کند که سی روز بیست و چهار بار سی و دو ساعتست باسقلال خود نمی شود
3. *ya' nî eger sâil suâl eyleye ki otuz gün yigirmi dört kerre si o do sâ' atdir kendi* چهل روز یک ماه باشد
başkalığıyla
4. *yigirmi dört kerre si o do sâ' at olmaz* چهل روز ¹³ *ya' nî kırk günün ħesâbı* چهل روز یک ماه باشد
olmayınca
5. *ya' nî kırk günün ħâl ol ki bu yerde daĥli yoķdur* چهل روز یک ماه باشد
پس
6. جواب که بلی چهل روز را درینجا *pes ħesâb râst olmaz* چهل روز یک ماه باشد
راست نباشد
7. زیرا که حضرت صاحب تأویل *cevâb ki belî kırk günün bunda daĥli vardır* چهل روز یک ماه باشد
چهل
8. مثال سی *zîrâ ki ħazret-i şâhib-i te'vîl kırk gün vaķt-i mûsâyı* چهل روز یک ماه باشد
روز
9. *otuz gün oruc ve ħaçıların on günü mişâlinde* چهل روز یک ماه باشد
و دهه حاجیان فرمودند
10. *pes daĥli ola* چهل روز یک ماه باشد *ve bir vechle daĥi* چهل روز یک ماه باشد
oldur ki هر گاه که
11. *ve bayramdan çıķduĥı günü* چهل روز یک ماه باشد *her vaķt ki bayram günü* چهل روز یک ماه باشد
و با
12. *ve otuz günle ki otuz iki olur ħesâb günü ħesâb idesin* چهل روز یک ماه باشد
سی
13. *ħesâba râst gelür bu bahş tafşîle iĥtiyâcdır zîrâ buyururlar* چهل روز یک ماه باشد
راست می آید

¹³ Mir Fâzılî, *Risale*, vr. 16a.

14. ki oruc huṭūṭ-ı ümmiyye üzre mebnîdir huṭūṭ-ı ümm ki üç yedidir istivâ ile yigirmi dört
15. ider oruc ki bir aydır sâ'ati on iki kerre si o do ve on iki kerre bist o heşt ider ve bu on
16. iki bist o heşt on iki si o do olmak gerek tâ yigirmi dört kerre si o do olup huṭūṭ-ı ümme muṭâbık
17. ola buyurdular ki kırık günün bunda daḥli vardır ki ol kırık gün kâ'idesi üzre otuz
18. günün sâ'atini yigirmi dört kerre si o do etmeğe otuz günle on sekiz sâ'ati on iki

102b

1. kerre bist o heşt üzerine ḳorsan ol daḥi on iki kerre si o do olup tamâm yigirmi kerre dört kerre
2. si o do sâ'at olur ve bir vechle daḥi buyururlar her gâh ki otuz gün rûze ve 'îd ve ḥurûc
3. ez 'îd si o do olur pes bu iki günün sâ'ati ki kırık sekiz ider on iki kerre bist o heşt üzerine
4. ḳoyasın râst on iki si o do ḥâşıl olur ve bir daḥi buyurdular قوله العزيز و اگر بیست و
5. ḳoyasın râst on iki si o do ḥâşıl olur ve bir daḥi buyurdular قوله العزيز و اگر بیست و
6. ḳoyasın râst on iki si o do ḥâşıl olur ve bir daḥi buyurdular قوله العزيز و اگر بیست و
7. ki yigirmi dördtür zîrâ bir gün eksilmek ile ḥesâbdan daḥi yigirmi dört sâ'at eksik olur buyururlar

8. eger bir gün eksik olursa sâ'atini yine hesapba kıatasın tamâm hesap yerin bulur ve's-selâm
9. قوله العزيز و باز چون بیست و هشت نیز در سی و دو موجودست و مراد سی و دو نطق است بی عنصر
10. 10. gicesine dek ve bayrâm tamâm si o do olur ya'ni ve girü ve çün bist o heşt daği si o do mevcüddur ve murâd si o do nuḡḡdur
11. فرمودند قوله جلّ جلاله از روز عرفه حساب هکره 'unşursuz ki âdem andan 'ibâretdir
12. 12. gicesine dek ve bayrâm tamâm si o do olur şadaḡallah buyururlar 'arefe gününden hesap ide bayrâm
13. قوله جلّ جلاله لفظ دهم ذی الحجة نیز مشعر باین
14. 14. günü ki buyururlar tâ şeb-i 'id ki gün ile gice yigirmi dört sâ'at ider ve buyururlar ve rûz-ı 'id
15. ki bayrâm günüdür ki sâ'ati on iki sâ'at olur yigirmi dört sâ'atiyle otuz altı
16. sâ'at olur dört sâ'ati tarḡ idersen otuz iki sâ'at kalur si o do nuḡḡ-ı muḡlaḡ
17. izâsında ki buyurdular idi ya'ni ve murâd si o do nuḡḡdur

103a

1. 'unşursuz pes otuz altı sâ'atden daği dört sâ'ati giderdi dört 'unşur muḡâbilinde
2. tâ otuz iki sâ'at otuz iki nuḡḡ-ı mücerrede delâlet ide ve's-selâm قوله العزيز
3. 3. ya'ni namaz-ı ḡazarıñ و نماز خضر را دور بر هفته است زیرا که طرف جمیع اشیاست
4. devri hafta üzerinedir zirâ ki zarf-ı eşyâdır چون هفته تمام شود

5. چنانکه tamām ola رفتن می باید در سر دور می ya' nî girü devr başına gitmek gerek
شش
6. و روز روز و روز ya' nî ancılayın ki altı gün on yedi on yedidir روز هفده هفده است
7. هر گاه که صلوة روز جمعه را با یک ازین on beş günüm ve cum'a günü on beş günüm جمعه پانزده
8. جمع جمع ya' nî her gāh ki cum'a günü şalâtını bu altı günüm her bir günümle جمع
کنی
9. و هر هفت روز ya' nî cem' idesin altı si o do rek'at olur و دو رکعت می شود
جمعه
10. الی و سجدهات اینها دوازده ya' nî ve her yedi gün cum'a günü olur الی و سجدهات اینها دوازده
11. o do olur ya' nî bu altı kerre si o do rek'at namāzın secdeleeri on iki kerre si
o do olur
12. hālen ki hafta ya' nî hafta sâ'ati gibi ki ikiye kısmet ola چون ساعت هفته که بدو قسمت کرده شود
hālen ki hafta
13. üç yüz otuz altı eder ikiye kısmet olmağ ile on iki kerre si o do secde üç
yüz
14. seksen dört eder hafta sâ'atinden kırk adet¹⁴ ziyāde gelür egerçi beyān
buyurmamışlar
15. ammā lāzım gelür ki nefsi sâ'at ki yigirmi dördür ikiye kısmet olunca kırk
sekiz ider üç yüz
16. قوله العزيز otuz altı sâ'ate kıtasın tamām üç yüz seksen dört ider ve's-selām
17. ya' nî zekāt malı dağhi on مال زکوة نیز بچهار ده حصه شود پس هر دو بیست و هشت شود
dört
18. hişşe olur pes her ikisi bist o heşt olurlar ya' nî on dört nefer ehl-i zekāt ve on
dört

103b

¹⁴ Doğrusu 48'dir.

1. hişşe-i zekât iki ondört bist o heşt olurlar ve's-selâm mîr fâzılî hâzretleri elli bir
2. cum' a buyururlar hâlen ki zâhir kâ' idesinde kırk sekiz cum' adır zîrâ ayda dört cum' adır
3. ki on iki ayda kırk sekiz cum' a olur fâzılî hâzretleri her yedinci günü cum' a i' tibâr etmişlerdir
4. öyle olsa elli bir cum' a yedişerden üç yüz elli yedi gün olur üç yüz altmışdan
5. üç gün eksik olur ba' zı aylar yigirmi toköz gün olduğundandır pes bu hesâb üzre
6. elli bir cum' a olmak lâzım gelür ve's-selâm اگر سائل سوال کند که
7. سی روز بیست و چهار بار سی و دو ساعت باستقلال خود نمی شود
8. dört kerre si o do sâ' at başka yalnız otuz gündən hâşıl olmaz zîrâ on iki si o do
9. sâ' at ve on iki bist o heşt sâ' at eyler pes yigirmi dört kerre si o do sâ' at müşâhede olunmadı
10. ve buyururlar ki kırk günün bunda dahli vardır hâlen ki yalnız kırk gündən daği si o do kerre
11. si o do hâşıl olmaz tâ kırk gün ki zarf-ı sâ' atdır ve nefsi-i sâ' at ki yigirmi dördür cem' etmeyince
12. si o do kerre si o do hâşıl olmadı zîrâ kırk günün sâ' ati daği on altı kerre si o do
13. ve on altı kerre bist o heşt ider pes mâh-ı rûzeniñ daği otuz günü bu kırk gün hesâbı
14. üzre hesâb olunca yigirmi dört kerre si o do sâ' at ider öyle ki otuz gün
15. ki zarfdır on sekiz sâ' at ile kırk sekiz ider her gâh ki kırk sekiz ' adedi on iki
16. kerre yigirmi sekize katasın on iki kerre si o do eder pes ol evvelki on iki

17. si o do ile rāst yigirmi dōrt kerre si o do ider ve bundan ğayrı bir vechle daĥi beyān

18. buyururlar قوله العزيز و وجهی دیگر آنست که هر گاه که روز عيد

104a

1. و روز خروج از عيد و روز را با روزه که سی و دو میشود حساب کنی با حساب راست می آید
2. ya' nī ol ḥesāb ki otuz günūñ sā' atinden yalnız yigirmi dōrt kerre si o do sā' at ḥāşıl olmaz
3. zīrā üç yüz¹⁵ sā' at ider otuz gün ki altı kerre bist o heşt ve altı kerre si o do ve gice daĥi öyledir
4. ki otuz giceniñ sā' ati on ikişer sā' atden üç yüz altmış sā' at ider ki altı kerre
5. bist o heşt ve altı kerre si o do ider pes on iki kerre bist o heşt sā' at ve on iki kerre si o do sā' at
6. ider tamām yigirmi dōrt kerre si o do bulunmadı ki on iki yigirmi sekize kırk sekiz ' aded gerekdir ki
7. on iki si o do ola ki tamām yigirmi dōrt kerre si o do ola pes buyururlar ki otuz gün oruc
8. bir gün bayrām ve bir gün daĥi bayrāmdan çıkmak otuz iki olur her gāh ki bu otuz
9. gündən ziyāde olan iki günūñ sā' ati ki kırk 48 olur ol otuz günūñ
10. sā' atine kıtasın rāst yigirmi dōrt kerre si o do sā' at olur ve huve'l-maḫşūd
11. ve bir daĥi buyururlar ki قوله العزيز و اگر بیست و نه روز باشد نفس ساعت را
12. ya' nī gāh olur ki oruc yigirmi toḫuz gün vāki' olur zīrā
13. çoĝ olur ki ay görünür ḥāh u nā-ḥāh yigirmi toḫuz gün olur pes ol zamān yigirmi toḫuz

¹⁵ Doğrusu "üç yüz altmış"tır.

14. gün rûze bir gün bayrâm otuz olur bir gün dağı bayrâmdan çıķmaķ otuz bir
15. gün olur yigirmi toķuzda ay görünmek ile ol gün ĥesâba gelmek mümkün degildir
16. buyururlar ki nefsi-sâ'ati ĥesâba kıatasın ki yigirmi dördtür râst ĥesâb tamâm
17. yerin bulur ya'nî ol bir gün ĥesâba gelmezse sâ'atini ki yigirmi dördtür ĥesâba gelür
18. pes budur aşıl ĥesâb vallâhu a'lem bi's-şavâb

104b

1. bu risâle-i şerîfde buyururlar زیرا که چهل شبانروز سی و دو بار سی و دو ساعت است
zîrâ ki kırķ
2. gün ile kırķ gice otuz iki kerre otuz iki sâ'atdir cāvidānnâme-i ilâhîde dağı
3. böyle buyururlar lâkin kırķ gün ile gicesiniñ sâ'ati yigirmi dördten on altı kerre si o do ve on altı
4. kerre bist o heşt olur merĥûm maġfûr mîrzâ muĥammed tâbe şerâhu yine feyz-i fażl-ı ilâhîden şöyle
5. der-yâft etmişler ki kırķ gün ki zarf-ı sâ'atdir ve nefsi-sâ'at ki yigirmi dördtür ki altmış dörd
6. ider on altı bist o heşt sâ'ate dörder 'adedi zamm idesin on altı si o do olur bu kısmet ile
7. si o do kerre si o do sâ'at olmuş ve bu maĥalde ĥuĥûṭ-ı ĥavvâyı ki 24 ĥaṭdır 30 günün
8. sâ'atine muṭâbık buyururlar ki otuz günün sâ'ati dağı 24 kerre si o do ider buyururlar
9. ĥâlâ ki ol dağı on iki kerre bist o heşt ve on iki kerre si o do ider bunda dağı otuz

10. günden on günü ve nefsi-i sâ' atden 18 sâ' atı ki kırk sekiz 'aded olur
11. on iki kerre yigirmi sekize zamm idersen 12 kerre si o do olur ol on iki si o do ile
12. yigirmi dört kerre si o do sâ' at olur 24 haṭṭ-ı ḥavvāya muṭābık olmuş olur öyle ki
13. buyururlar باشد و دو ساعت بار سی و چهار بیست و شبانروز بیست و چهار بار سی pes her bir haṭ
14. bir si o do sâ' at berāberinde vāḳi' olur tā delālet ide ki si o do kelime bir kelimedir ve bir kelime
15. si o do kelimedir ve sekiz haṭṭ-ı ebevī daḫi on günün sâ' atine muṭābık olmuşdur ve sekiz
16. haṭ ki on günün sâ' atı daḫi 4 kerre bist o heşt ve dört kerre si o do olur anıñ 4
17. kerre 28i otuz iki olmağa on gün ile altı sâ' atı zamm idersen
18. 4 si o do olur ki 8 kerre si o do sâ' at olur bu huṭūṭ-ı ebe muṭābık olan

105a

1. sekiz si o doyu huṭūṭ-ı ḥavvāya berāber olan 24 kerre si o do ile cem' idesin si o do kerre si o do
2. sâ' at olur taḥmīr-i ādem gibi kırk gün ile gicesiniñ sâ' atı si o do iki kerre si o do
3. sâ' at olur bu vechle ki zıkr olundu ve ol ki buyururlar و هفت دوازده را
4. اگر بعناصر ضرب کنی هفت بار چهل و هشت میشود مثل هفته چون هر ساعت
5. بدو قسمت شود yedi kerre 12 didügi vücūd-ı insānda kısmet eyledi
6. eliñ ve ayağıñ mafşallarında ve vechde yukaruda geçdi murād hafta sâ' atine
7. muṭābık eylemekdir ki 7 günün ki on ikişerdir istivāsından geçdiğde 7
8. kerre 48 sâ' at olur yedi kerre kırk sekiz dört kerre seksen 4 ider çahār

9. yeki ki dördte biridir seksen dört olur ki üç kerre bist o heşt ider her gâh ki sâ' atîñ
10. çahâr yeki ki on ikidir bu on iki ' adedi 84 üzerine koyasın 96
11. olur ki üç kerre si o do ider bu 4 kerre 84 yedi günle yedi giceniñ
12. sâ' atinden hâşıl olur nite ki yedi gününñ sâ' ati on ikişerden 84 ider
13. istivâsından geçesin her bir sâ' atîñ 2 80 dört sâ' at olur yedi gice-
14. niñ dağı 84 sâ' ati istivâsından geçesin 2 seksen dört olur bu minvâl
15. üzre yedi gün ile yedi giceniñ sâ' ati dört kerre seksen dört ider her bir
16. 84 üçer bist o heşt ider dört kerre seksen dört on iki kerre bist o heşt
17. ider ve girü her bir 84 üzerine on ikişer sâ' at koyasın üçer si o dodan
18. on iki kerre si o do olur evvel kısmette 12 kerre bist o heşt oldu idi
(nefs-i sâ' at ki yigirmi dördtür istivâsından geçesin dört kerre on iki sâ' at olur ki her bir seksen dördte bir on iki sâ' at ki çahâr yek olur koyasın bu hesaplar zühür ider şerh)¹⁶

105b

1. pes 24 kerre bist o heşt ve si o do olur 24 haţt-ı havvâ berâberinde ki her haţ mutazammın oldu bist o heşt
2. si o doya ve bu kısmetler çahâr yek hesapından hâşıl olur ki bu risâle-i şerîfîñ ekşer beyânı
3. bu çahâr yek hesapı üzeredir eger sâil suâl eylese neden böyle vâkı' oldu
4. cevâb oldur ki hilkat-i vech-i âdem dört yedidir havvâ da üç yedi oldu pes havvâda
5. çahâr yeki maḥv oldu âdemde şâbit oldu ki يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُنَبِّتُ

¹⁶ Sayfa kenarına yazılmıştır.

6. ve's-selâm ve ol ki buyururlar *و هفت حم نیز در قران اشارت باین معانیست* ve yedi hâ mîm daḥi
7. ḡur'ânda işâretdir bu ma' nâlara ḥi 8 mîm 40 her ḥâ mîm kırç 8 olur yedi günün sâ'ati
8. gibi istivâsından geçesin yedi kerre kırç 8 sâ'at olur yedi ḥâ mîm daḥi dört kerre
9. 84 'aded ider hemân yukâruda geçen hafta kısmeti gibidir ve ol ki buyururlar otuz gün
10. kendi istiḡlâliyle 24 kerre si o do olmaz yine buyururlar her gâh ki bayrâm günü ve bayrâmdan
11. çıḡmak günü otuz gün oruc ile otuz 2 gün olur bu 2 günün sâ'ati ki kırç sekiz
12. ider ol on iki kerre yigirmi sekize ḡatasın on iki kerre si o do sâ'at olur ol evvelki
13. 12 kerre si o do ile 24 si o do ider 24 ḡuḡûḡ-ı ḡavvâya muḡâbıḡ olur ve gâh olur ki oruc
14. 29 gün olur ol zamân bayrâm ve bayrâmdan çıḡmak 31 günde vâḡi' olur buyururlar
15. ol bir gün ki eksik olur ol günün nefsi sâ'atini ki 24 dür ḡesâba ḡatasın
16. ḡesâb râst olur ve's-selâm ve bunda ki buyururlar sûreler evvellerinde on dört kelime
17. vâḡi' olmuşdur 7 noḡḡa ile menḡûḡdur ḡâlen ki beş noḡḡadan ziyâde degildir lâkin
18. ḡâ'idedir ki câvidânnâme-i ilâḡide şâḡib-i te'vîl celle celâlüh bu on dört kelimeniñ 5 noḡḡasına iki noḡḡa-i

106a

1. yā-yı yāsini zamm ider bir beyāndan ötürü bu şāhib-i kemāliñ dağı murād-ı şerīfi budur ve bu beyt-i
2. şerīf ki buyururlar از نبوت این ولایت شد بدید ذات حق در ذات
3. şerīf ki buyururlar از نبوت این ولایت شد بدید ذات حق در ذات
3. şerīf ki buyururlar از نبوت این ولایت شد بدید ذات حق در ذات
4. murād şayḥa-i vāḥidedir mertebe-i nübüvvedir صیحه واحده است از حق رسید
5. ki kuvvet-i ezeli andan ‘ibāretdir ki maḡām-ı ulūhiyyetdir ve muḡkemāt-ı kitāb-ı ilāhī hem bir vechle şayḥa-i
6. vāḥidedir ki birbiriyle ḡāimdir ki ‘ibāretdir mertebe-i velāyetden و مرتبه مرکبات بعینه مرتبه
7. ki dükeli enbiyā mürekkeb ile irsāl olundu ki تعلق در مرتبه نبوت
8. biz göndermedik hiçbir peygamber meger ḡavmi diliyle gönderdik kavluhū te‘ālā
9. ādemođlunuñ lisānı dili ḡod maḡall-i mürekkebātdır ve ḡavm-i enbiyā müfredāt-ı kitābdan hiç ḡaberleri
10. yok idi ve müfredātla mütekellim olmadılar bunlara nisbet ḡazret-i resūl ‘aleyhi’s-selām maḡzar-ı müfred ve mürekkeb
11. olduğundan ötürüdür ki ona peyḡām oldu وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ
12. ve’ s-selām ve bunda ki buyururlar bir yılda 51 cum‘a olur إِذَا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ¹⁷ ḡālen ki
13. bir yıl 12 aydır her aydır 4 haftadır 48 hafta olur her hafta başı
14. cum‘a olunca 48 cum‘a olmaḡ lāzım gelür bu şāhib-kemāl 51 cum‘a buyurdugu

¹⁷ (21:107)

15. oldur ki bir yıl ki 360 gündür her yedi günü bir cum'a hesap itmişler öyle olunca
16. 51 kerre yedi 357 gün olur 3 gün kalur ki oldur ki buyururlar و سه روز
17. 17. teşrîk hesap ola inşâf id nice hayli müşkil mes'ele idi yine ol şâhib-
18. teşrîk hesap ola inşâf id nice hayli müşkil mes'ele idi yine ol şâhib-

106b

1. kemâlîñ bâtın-ı şerîfleri feyzinden keşf oldu ve ekşer ziyâde tafşîli ile her müşkülü ki
2. du'â-i hayr ile yâd buyurular böyle tafşîl olmadan budur murâd ke-âşîkân-ı hağ ide
3. hayr ile yâd ve's-selâm ve ol ki buyururlar زمره زمان اربعین از هفت شبانروز نیست
4. kırk günün 6 gün ile münâsebeti ziyâdedir ki 6 günün sâ'ati 72 ider her gâh ki si o do
5. kelimeyi ki ma'nâdır çıkarasın 40 kalur ki şûrete delâlet ider pes 7 günün sâ'atinde
6. bu güne şûret ve ma'nâ müşâhede olunmaz ve kelime-i kün daği 72 ider hemân bu ma'nâyâ
7. delâlet ider ve's-selâm ve bunda ki buyururlar اگر سائل گوید که چونست که روز آذینه را با شب
8. gicesiz oldur ki çoksan altıdan yigirmi dördü ayırasın ki rûz-ı cum'ayı gicesiyle hesap eylediñ ol altıyı
9. gicesiz oldur ki çoksan altıdan yigirmi dördü ayırasın ki rûz-ı cum'anın gün ile gicesiniñ
10. sâ'atidir 72 kalur ki 6 gündür ki gicesiz on ikişer sâ'atden 72 ider
11. cevâbîñ buyururlar ve's-selâm bu ki buyururlar âdem dördüncü mertebede zuhûr dutar

12. her on gün bir gündür pes 40 gün dört gün olur dört ‘anâsır berâberinde otuz
13. gün geçer otuz birinci gün bayrâm olur pes 30 gün 3 ‘anâsır berâberinde oldu kırkıncı
14. gün âdeme ta‘alluğdur ki bayrâm evvel gününde olur ve ol ki buyururlar عيد و عيد اضحیٰ جزو اول آخر مرتبه فطر در جزو اول آخر مرتبه kırkıncı gün oldu evvel günü bayrâm olur ve ol ki buyururlar گاهی در مرتبه هفتم
15. pes cum‘a ki yedi gündür her günü on gün olmağ i‘tibâriyle الجمعة است
16. 70 gün olur onuncu günü kırbân bayrâmı olur oldur ki buyururlar و عيد اضحیٰ
17. ya‘nî altmış gün geçer ki 6 gün mertebesindedir آخر مرتبه فرموده اند در جزو آخر
18. 70 dâhil olur cum‘a ki âhîr gündür 70 cum‘adan hâşıl olur âhîr olur yetmişî onuncu

107a

1. gün bayrâm olur pes cüz'-i âhîr-i âhîr olmağ lâzım gelür ve küll tamâm 30 gündür 10 günü
2. cüz'dür ol ki buyururlar اگر سائل سوال کند که چه حکمتست حضرت رسالت را عم نبوة در چهل سالگی
3. حاصل شد ki ne hikmetdir kim hâzret-i risâlete nübüvvet kırk yılında hâşıl oldu tafşîli bu gûnedir ki yazıldı
4. kırk yılîñ günü on dört biñ dört yüz ider gice daği on dört biñ dört yüz ider dört yüz
5. 80 kerre bist o heşt ve si o do gün ider ve dört yüz 80 kerre bist o heşt ve si o do gice ider ki cem'an toğuz yüz
6. altmış kerre bist o heşt ve si o do gün ile gice olur taħmîr-i hâzret-i âdem ki kırk günde vâkı‘ olmuşdur

7. toğuz yüz altmış sâ' at ider pes kırk yılın toğuz yüz altmış kerre bist o heşt ve si o do gün ile gicesi
8. berâberinde toğuz yüz altmış sâ' at vâki' olmuşdur her sâ' at izâsında bir bist o heşt ve si o do olur ve bir
9. sâ' at bir kelime izâsındadır öyle olunca her kelime câmi' olmuş olur bist o heşt ve si o doya ve kırk gün ile
10. 40 giceniñ sâ' ati kırk kerre yigirmi dört sâ' at olur āña berâber vech-i âdemde kırk haţ
11. kısmet iderler ki on altı siyâh haţ ve on altı beyâz haţ si o do olur 8 haţ dağı
12. göz kulağ ağız istivâ ile kırk haţ olur kırk gün berâberinde ve bu her haţtı şeş
13. cihetden 'anâşıra đarb idince her haţ 24 olur kırk kerre 24 haţ kırk kerre
14. 24 sâ' at izâsında vâki' olur ve niçe ki kırk günün 24 sâ' ati 960 sâ' at ider
15. ki on altı bist o heşt ve 16 kerre si o do ider kırk kerre yigirmi dört haţ dağı kezâlik pes her haţ
16. câmi' olur bist o heşt ve si o doya ve her kelime dağı câmi' olmuş olur bist o heşt ve si o doya ve bu kırk
17. yılñ her bir yılı 360 gün ider 360 gice ider ki on iki kerre si o do gün 12
18. kerre bist o heşt gice ider bir haţ-ı âdem berâberinde şeş cihetden 'anâşıra đarb idüb 24 haţ¹⁸

107b

1. oldu idi bu yigirmi dört kerre bist o heşt ve si o do gün ile gice izâsında pes aşıl-da hemân bir haţdır
2. ki yigirmi dört kerre bist o heşt ve si o doya câmi' olur kırk yılñ bir yılı böyle olunca her bir yılı bu

¹⁸ Sayfa kenarında : "ki yigirmi dört kerre bist o heşt ve si o do olur."

3. kısmet üzere hesap oluna ve ol ki buyururlar bu yigirmi dört haṭdan her biri bir sā'at
4. muḳābilindedir erba'in-i taḥmīrde ve si o do gün ve bist o heṣt gün izāsındadır erba'in-i nübüvvetde
5. si o do günün sā'ati yedi yüz altmış sekiz ider yigirmi dört kerre si o do sā'at ider ve bist o heṣt
6. günün sā'ati daḥi altı yüz yetmiş iki sā'at ider 24 kerre bist o heṣt sā'at ider cümle gerek
7. kırk gün taḥmīr-i ādemde ve gerek kırk yıl zamān-ı nübüvvetde ādemiñ kırk haṭtı ki her haṭ şeṣ
8. cihet ile 'anāşırdan 24 haṭ oldu sā'atler ve günler ānlarıñ berāberinde vāki' olmuşdur
9. pes bu tevḥīd ḥilḳat-i ādemde zūhūr etmegın beyān idicisi daḥi yine ādem-i ḥaḳīkī oldu
10. nite ki buyururlar خود سرشت و خود نوشت و خود بخواند آنچه آنچنان کز خواندندش
11. خیران بماند فقّبارک الله أحسن الخالقین وَالسَّلَامُ عَلَی مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى
12. سین بی نون شین بی سانī 9 baṭn-ı evvel سین ve سین noḳṭa 9 baṭn-ı şanı
13. نون noḳṭa 21 ṭoḳuz ile otuz olur otuz gün ramazān izāsında ve ol ki
14. buyururlar از روز عرفه حساب هکره تا شب عید و روز عید سی و دو تمام ببو şadaḳallah
15. 'arefe gününden hesap ide bayrām gice dek ve bayrām günü si o do tamām olur 'arefe gününün
16. 12 sā'ati ve bayrām gicesiniñ 12 sā'ati ve bayrām gününün 12 sā'ati ki otuz altı
17. ider 4 sā'ati çıkar otuz altıdan 4 'aded çıkınca tamām si o do ḳalur si o do nuṭḳ-ı ādem

18. berâberinde qarînesi budur ki buyururlar یعنی چهار ساعت را طرح کن چنانکه چار
عنصر را

108a

1. مراد سی و دو نطق است ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar
بی عنصر
2. ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar
aradan
3. ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar
لفظ
4. ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar
zi'l-ḥiccenîñ onuncusu bildiricidir bu ma' nâyî
5. ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar
gicesi ve bayrâm
6. ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar
nicedir
7. ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar
nişân
8. ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar
nişân
9. ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar
nişân
10. ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar
nişân
11. ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar
nişân
12. ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar ʿunşur bu maḥalde ʿaḥâr olundu ki buyururlar
nişân

13. yedi rek'atdır cem' idesin si o do rek'at namāz olur böyle her gün ile tā pencşenbe varınca her gün
14. si o do rek'at namāz olub her gün cum'a olmuş olur zīrā ğaraż cum' adan on beş ile on
15. yedi cem' olub si o do zūhūr eylemekdir ve her yedi gün 'īd olmağ lāzım gelir nite ki ḥazret-i
16. seyyid buyurur her günü 'īd oldu 'īd her şebi ḳadr u berāt ve's-selām bu ki buyururlar
17. از این شش oldur ki buyururlar اینها دوازده سی و دو است دو شش سی و دو است
18. pes 6 si o donuñ secdesi iki altı olur 12 روز جمع کنی شش سی و دو رکعت میشود

108b

1. kerre si o do secde olur haftā sā'ati چون ساعت هفته که هر ساعت بدو قسمت کرده شود
2. gibi ki her sā'at ikiye ḳismet ola altı günün sā'ati on ikişerden 72 sā'at ider cum' anıñ
3. gicesiyle sā'ati ki 24 sā'atdır 72 ile 24 ṭoḳsan altı ider ki 3 si o do
4. sā'at olur her sā'atın istivāsından geçesin 6 si o do olur bir daḫi oldur ki 7
5. günün sā'ati 6 bist o heşt sā'atdır her bist o heşt si o dodur 6 kerre si o do olur her sā'at iki
6. pāre ola 12 kerre si o do ḥāşıl olur ve's-selām ve bu yedi gündür ki zarf-ı eşyādır ya'nī dükeli
7. ādem ve zemīn ve āsumān ve mā-beynehümā bu yedi gün içinde ḥalḳ olmuşlardır pes maḥlūḳāt mazrūfdur
8. haftā zarf ve's-selām ve ol ki buyururlar çahār yeki ṭaşra eylediler 12 ayıñ çahār yeki ya'nī
9. dörtde biri 3 ay olur bunda daḫi و واحد فرد و ثلاثة سرد و müşāhede olunur

10. 9 ay serd ve 3 ay ferd ve ol ki buyururlar ne hikmetdir ki hâzret-i risâlete 9 zevce
 11. helâl oldu ümmete dört cevâb oldur ki bist o heşt harf-i muhammedî bir vechle ondur zirâ
 12. bu bist o heşt harfiñ doquzu ehadır ya'nî birler ve doquzu 'aşerâtdır ya'nî onlar
 13. ve doquzu miâtdır ya'nî yüzler bu üç mertebedir dördüncü mertebesi elfdır ya'nî biñ
 14. pes işbu biñi ol toquz ehâd üzerine qoyasın oldur ki didi bir vechle
 15. bist o heşt harf-i muhammedî ondur ve her doquz üzerine ki 'aşerât ve miâtdır biñi qoyasın
 16. on olur ve oldur ki buyururlar bu âhir meretebe ki biñdir muhammede ta'alluqdur ve ol
 17. 3 meretebe ki 9 doquzdur zevcelerine ta'alluqdur ve ol ki buyururlar bu ma'nâyı muhkem
 18. idicidir ki her zevcesi 3 yedi haţ dutar ki cümle 27 kerre yedidir pes doquz
- 109a
1. zen üçer yediden 27 kerre 7 olur ki yigirmi sekizincisi kendüsüdür ve ol ki buyururlar
 2. چنانکه از عدد مطلق که نسبت باحاد و عشرات و منیات بیست و هفت میشود
 3. ancılayın ki 'adedden muţlaq birlere ve onlara ve yüzlere nisbet 27 olur ya'nî muţlaq bu
 4. 3 doquz meretebe 'adedden 27 kerre yedi 'aded bu doquz 'avratıñ yüzünde üçer
 5. yedi haţdan 27 kerre yedi haţıñ berâberindedir ve bu 27 haţdan birisi

6. ُ dir ki ebced hesabında yedidir pes her biri gerekdir ki yedi ola tā bu ma‘ nālar zāhir ola
7. zīrā her ne şıfat ki birinde vardır elbette elbette ol birlerinde daği ol şıfat
8. olmak gerekdir tā ki aralarında ihtilāf olmayub tevhiid şābit ola ve aşında böyle
9. olduğu muqarrerdir ve’s-selām ve fātiḥatu’l-kitāb ki 7 āyetdir ve her şalāt bir kelime izāsındadır
10. ol şalātda ki fātiḥa okunur her kelime daği 7 olmak lāzım gelür ve ol ki buyururlar
11. eger şeb-i mi‘ rācda elli beşe gelmeyeydi 50 namāz olurdu ve bu 50 vaḳitte 50
12. ezān olmak dilerdi ol pencāh siyāhiñ ‘adedince pes 50 ezān olunca
13. ezān ki on yedi kelimedir bir harf izāsında olurdu kāmēt daği böyle
14. 50 kāmēt olunca her on bir kāmēt bir harf berāberinde olurdu bundan ma‘ lūm
15. oldu 17 kelime bir harf izāsında olurmuş bu maḥalde zekāt ile ḥumus
16. müsteḥiḳkleri kelimāt-ı muḳaṭṭa‘ āta berāber olduğun beyān iderler 8 nefer ki ondan
17. bir zekāt alurlar muḳaṭṭa‘ ātda 8 harf vardır ki her muḳaṭṭa‘ āniñ evvel harfidir
18. ki budur الر كهيعص طس حم ص يس ق ن bu 8 muḳaṭṭa‘ āniñ

109b

1. evvelinde olan 8 harf budur ا ك ط ح ص ي ق ن ol
2. 8 zekāt müsteḥiḳkı bu harfler berāberinde vāḳi‘ olmuşdur ve 6 nefer ki ḥumus alurlar
3. işbu 6 harf ‘adedince vāḳi‘ olmuşdur ل ر ه ع س م ve bu altı
4. harf ol muḳaṭṭa‘ a harfleriñ altından zuhūr ider bu nev‘ le lām الر rı altından
5. zuhūr ider he ‘ ayn كهيعص altından zuhūr eder sin طس altından

8. istivâ ile 8 olur haṭṭ-ı eb istivâsız yedi olur ikisi on beş olur bir
9. on beşden göz kulaḡ aḡız istivâ ile 8 olur yedide deryâbendeleri
10. ya' nî göz görmek gözüñ deryâbendesidir ve kulaḡ işitmek burun ḡoḡlamak
11. aḡız da lezzet almak bu vechle on beş olur on beşer deve zekâtları bunlarıñ
12. berâberinde vâḡi' olur buyururlar ve bir ḡesâb daḡı 91den yüz yigirmiye varınca
13. ki otuz olur buyururlar her üç 'uzuv on on dutub bir kerre ḡesâb
14. eyledi 3 'uzuv vechdir iki el iki ayaḡ onar parmaḡdan ve vechde
15. ḡod 'aşere âyât-ı mûsâ üzere 10 haṭ ḡesâb olunur 3 on otuz olur
16. ve bu üç 'uzuv insânda ḡâhî onar ḡesâb olunur 10 'adedi 'anâşıra urasın
17. 40 olur yine on ile kırkı bir yerden ḡesâb idesin 50 olur ve şıḡırın zekâtı
18. evvel otuzdur ve âḡir kırkıdır vech ve el ve ayaḡ onar ḡesâb olunur otuz olur

110b

1. vechde ki on haṭdır on daḡı maḡalli otuz üzerine ḡoyasın 40 olur ve zekât-ı
2. noḡre daḡı iki yüz dirhemden ibtidâ olunur beş dirhem zekât virilür vechde
3. 40 haṭṭı 'anâşıra urasın 200 ider ve altun zekâtı kırkıdır ḡesâb oluna
4. kırk haṭ olur bu ki istiḡnâ-i munḡaṭı' gelür ḡâ' ide-i 'arabîdir istiḡnâ
5. ma' nâsı bir cem' in içinden ḡıḡarmaḡdır birisini ḡâ' idesi budur ki dirler جائنى
6. االقوم االحمار kavm geldi illâ eşek gelmedi ki eşek kavm cinsinden
7. olmadıḡından munḡaṭı' dır kesilmiştir ol kavmden pes taḡlîdde ḡalan kimse daḡı
8. öyledir munḡaṭı' olmuşdur ehl-i taḡḡîḡ meclisinden ve biri daḡı istiḡnâ-i muttaşıldır
9. ḡâ' idesi budur ki جائنى القوم االزيد kavm geldi baña illâ zeyd gelmedi
10. egerçi gelmediyse ammâ kavm cinsinden olmaḡın muttaşıldır ol kavme

11. dükeli hafta ve mâh sâl sâ' atden mürekkebdır ve bir günün sâ' atı on ikidir
12. istivâsından geçecek 24 olur gicesi dağı 24 olur ki cem' an 48 olur
13. bu minvâl üzre 7 günün sâ' atı 48den 336 olur *ثلثة سرڈ و واحد*
14. *فرد* fehvâsınca çahâr yeki 84 olur ki 3 kerre bist o heşt olur şeb u rûzuñ çahâr
15. yek sâ' atı on iki olur vaqtâ ki 84 sâ' atin üzerine koyasın râst
16. 96 olur 3 kerre si o do olur pes evvel hesâbda bist o heşt oldu ikinci hesâbda
17. si o do oldu vech-i âdemde ve vücûd-ı âdemde 3 mağalde istivâsız 3 bist o heşt hesâb olunur
18. ve istivâ ile 3 kerre si o do 3 kerre bist o heşt haţtı 'anâşıra çarb idesin 12 kerre bist o heşt

111a

1. olur 3 kerre si o do haţ dağı öyledir ve haftanın sâ' atı kırk dörderden yedi kerre kırk
2. 8 olur ki 336 oldu idi qur'an-ı mecîdde 7 *حم* dağı bu ma' nâyı gösterir
3. ve's-selâm kâle nebiyyu 'aleyhi's-selâm 'ani'l-lahi te' âlâ *خمرت طينة*
4. *آدم بيدي اربعين صباحا* hazret-i fazl-ı feyyâzım kısmet-i haqqânisi üzre on altı
5. kerre si o do sâ' at ve on altı kerre bist o heşt sâ' at olur lâkin buyururlar ki si o do bâr si o do
6. sâ' at olur 'aşıkân-ı vech-i faẓlullah ve kâmilân-ı 'ilm-i fazl-ı hüdâ yine fazl-ı hüdânın feyz-i
7. qarînesinden şöyle idrâk eylemişler ki 40 gün ki zarf-ı sâ' atdır ve nefsi sâ' at
8. 24dür on altı kerre bist o heşt sâ' ate zamm idesin râst on altı kerre si o do sâ' at
9. olur pes si o do bâr si o do olur tevĥîd cihetinden vech-i âdemde si o do haţ her biri si o do haţ

10. olur pes bu vechle ḥazret-i mūsāya daḥi nefsi emrde va' de-i likā kırk gün idi
11. ammā ḥazret-i zāt-ı bī-hemtā evvel otuz gün ile va' de eyledi andan on gün ile
12. itmām buyurdu ki kendüniñ 'ilm-i ḳadīminde ol otuz günün ve on günün bātınında
13. küllī ḥikmet olduğundan otuz ile onu ayırdı mirī fāzılī ḥazretleri bu bābda
14. ni' me'l-beyān buyurmuşlardır ol budur ki 30 günün sā'ati on iki bist o heşt ve on iki kerre
15. si o do ider ki yigirmi dört kerre bist o heşt ve si o do ider ve ḥavvāniñ vechinde üç yedi ḥaṭ meştürdur
16. ki yigirmi bir olur 3 ḥaṭ daḥi bu 3 yedi ḥaṭtın istivāsından zūhūr ider yigirmi dört
17. ḥaṭ olur otuz günün yigirmi dört kerre bist o heşt ve si o do sā'ati muḳābelesinde ammā bu on iki
18. kerre bist o heşt daḥi on iki si o do olmaḳ ister hemān kırk gün ḥesābı üzre pes otuz gün

111b

1. ki zarf-ı sā'atdir bu otuz günü ve nefsi sā'at ki yigirmi dördtür on sekiz
2. sā'ati ki kırk sekiz 'aded ider ol on iki kerre bist o heşt sā'at üzerine zamm idesin
3. rāst 24 kerre si o do sā'at 24 ḥaṭt-ı ḥavvā izāsında ve ḥaḳ te'ālā ki *وَأَتَمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ* buyurdu
4. ol on günün sā'ati daḥi dört kerre si o do¹⁹ sā'at ider her gāh ki on gün ile altı 'aded

¹⁹ Doğrusu, "4 kere 28 ve 4 kere 32"dir.

5. sâ'ati dört kerre bist o heşt sâ'ate ilhâk idesin dört kerre si o do sâ'at olur ki 8 kerre si o do sâ'at
6. olur ol otuz günün yigirmi dört kerre si o do sâ'ate izâfe idesin râst otuz iki
7. kerre otuz iki sâ'at olur miş-i kısmet-i kırk gün nihâyet va' de-i hâzret-i mûsâda
8. otuzu ayırdı ve on günü ayırdı ğaraż otuz günden müşâhede-i dîdâr-ı hâzret-i havvâdır
9. ki evvel hilâkât-i havvâya irmeyince müşâhede-i cemâl-i bâ kemâl-i hâzret-i âdem müyesser degildir öyle ki evvel
10. beyân-ı hilâkât-i âdem buyurduklarında چار مژہ هر دو ابرو موی سر
11. دادگر هفت خطند از خدای دادگر şadağallahu fehim ve's-selâm
12. temmet şerh-i taḫsîmât-ı risâle-i sulṭānu'l-ârifîn
13. mîr fâzîlî bi-avni faẓl-ı ḥallâk

KAYNAKLAR

ALİYYU'L A'LÂ, Maḥşernâme, Millet Ktp., Millet Ktp. Ali Emiri Farsça, no: 1019, vr. 1b-191a.

FAZLULLAH, Arşnâme, Millet Ktp., Ali Emiri Farsça, no: 1003, vr. 1a-76b.

FAZLULLAH, Câvidânnâme, Millet Ktp., Ali Emiri Farsça, no: 1000, vr. 1b-251a.

GÖLPINARLI, Abdülbaki (1989): Hurûfîlik Metinleri Kataloğu, TTK yayınları.

MİR FÂZİLÎ, Taksîm-i Salât u Evkât, Millet Ktp., Ali Emiri Farsça, no: 1039, vr. 1b-80a.

SEYYİD İSHAK, İşâretnâme, Millet Ktp., Ali Emiri Farsça, no: 1011, vr. 126b-134b.

USLUER, Fatih (2007): "Hurûfî Metinleri ile İlgili Bazı Notlar", Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 1/13, 211-235.